

Szakmai életút-lapozgató II.

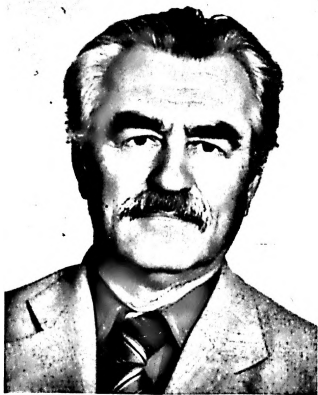
Komlósi Sándor emlékkötet

PB

9793/2

Szakmai életút-lapozgató II.
Komlósi Sándor emlékkötet

Komlósi Sándor
(1920-2007)

PB
10793/2

Szakmai életút-lapozgató II.

Komlósi Sándor emlékkötet

Szerkesztette:
Molnár-Kovács Zsófia

Csorba Győző Megyei -Városi Könyvtár

B 0 0 0 0 0 3 7 2 5 2

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Intézet
Pécs, 2011

310

© Szerkesztő

© Szerzők

H 2717

Sorozatszerkesztők:

Bárdossy Ildikó

Kéri Katalin

Lektor:

Mrázik Julianna

Felelős kiadó:

Fischer Ferenc, a PTE BTK dékánja

Készült a Kódex Nyomdában, Pécsen

Borítóterv: Molnár-Kovács Zsófia

ISBN 978-963-642-406-0

ISSN 2063-0751

TARTALOM

Előszó a könyvsorozathoz és a jelen kötethez	9
Bevezetés	13
Komlói Sándor írásaiból	17
Ép testben – ép lélek	17
Felelősségünk a gyermekért (részlet)	23
A neveléstörténet a modern pedagógusképzésben	26
Karácsony Sándor pedagógiájának alapvető tételei	34
Sic Fata Volunt: Pályakép – Önarckép	42
Szabadművelődés egy új világban (Molnár-Kovács Zsófia interjúja Komlói Sándorral)	47
Komlói Sándor publikációinak jegyzéke	51
Komlói Sándorról megjelent írásművek	79

ELŐSZÓ

A KÖNYVSOROZATHOZ ÉS A JELEN KÖTETHÉZ

Szokatlannak tűnhet, hogy a – *Komlósi Sándor* tiszteletére, emlékére készült – második kötetben kerül sor a könyvsorozat előszavának, vájalásának megfogalmazására is. Ennek oka a következő. „*Szakmai életút-lapozgató*” címet adtuk annak a kötetnek, melyet a Pécsi Tudományegyetem BTK Neveléstudományi Intézetének tanárai és diákjai állítottak össze *Várnagy Elemér* köszöntésére, 80. születésnapjára. A 2010 őszén megjelent könyv előkészítése kiváló lehetőséget biztosított arra, hogy – lelkes forráskutatással – betekintést nyerjenek diákjaink a pécsi neveléstudományi műhelyhez kötődő pedagógus és kutató szakmai/emberi értékrendjébe, életútjába. A kötet megjelenése után érlelődött a gondolat, hogy a „*Szakmai életút-lapozgató*” sorozattá teljeshíthető.

Ez a könyvsorozat arra vállalkozik, hogy a pécsi neveléstudományi műhelyben tevékenykedett/tevékenykedő tanárok, kutatók szakmai, tudományos életútjába, szellemiségébe, szakmai/emberi értékválasztásába és értékvállalásába nyújtson betekintést. Egyúttal lehetőséget adjon a Tisztelt Olvasónak az örökségek és megújulások, a (progresz-szív) hagyományok és jelenkori kihívások sajátos dinamizmusának értelmezéséhez, a saját olvasatok, jelentések megteremtéséhez, továbbviteléhez.

Vállaljuk ezt azért, mert hisszük, hogy „a hagyományok akár tagadva ápolása erőt adó a valóban intenzív előrehaladásra. Míg a gyökerek elmetszése kiszikkadásra, pusztulásra ítéli az egész organizmust, akár az egyén, akár a társadalom vonatkozásában”.¹ Vállaljuk azért, mert hangsúlyozni kívánjuk, hogy az Ember „egyedülálló tanító lény, s e létnek hagyományos szervező kerete a vertikális, a nemzedékek közötti információátadás”, ugyanakkor egyre nagyobb szerephez jutnak a „tanítás oldalirányú, horizontális válfajai”² is.

Ezért is tulajdonítunk jelentőséget annak, hogy az egyes kötetek előkészítése, szerkesztése a diákok, az egyetemi hallgatók önmunkás-

¹ Vekerdy Tamás: Az értékszocializáció néhány kérdése. In: Mihály Ottó (szerk.): Iskola és pluralizmus. Edukáció, Budapest. 1989. 139.

² V. ö. Pléh Csaba: Nevelés, gondolat, lélektan. Pedagógusképzés. 2005. 4. sz. 11.

ságát hívja elő, megtöbbszörözze a téren és időn is túlmutató szellemi hatások lehetőségét.

A „*Szakmai életút-lapozgató*” című könyvsorozatunk második kötete *Komlói Sándor* szakmai, emberi portréjának további megismeréséhez, egyúttal „átörökítéséhez” nyújt támpontokat.

Egykori kollégánk, tanárunk életének kiindulópontját Békéscsaba, főbb megállóit Debrecen és Pécs jelentették. A debreceni évek pedagógiai, filozófiai, esztétikai, magyar és latin tanulmányai széleskörű alapozását nyújtották a további vezetői, oktatói, kutatói munkásságnak, s a polihistoroktól oly magától értetődő – világra és emberre, létre és lényegre, felszín alatti mélységekre való – nyitottságnak. Ebbe az élet- és világszemléletbe természetes módon fért bele a díjtalan gyakornoki munka, valamint a doktorátus és a középiskolai tanári diploma megszerzése a debreceni egyetemen. A folytatás, a szakmai elkötelezettség további állomásai már Pécshez kötődnek.

1950-től a pécsi pedagógusképzés bölcs és fáradhatatlan szakembere. Három évig a közép fokú Tanító- és Óvónőképző Intézet tanáraként, igazgatóhelyetteseként, majd igazgatójaként tevékenykedett. A Pécsi Tudományegyetem, illetve a jogelőd intézmények sora (a Pécsi Pedagógiai Főiskola, a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara) 1953-tól gazdagodott azáltal, hogy Komlói Sándor Tanár Urat oktatói, kutatói között tudhatta.

Neveléstörténeti, összehasonlító pedagógiai és családpedagógiai műveiből, előadásaiból tanárok, tanárjelöltek, oktatáskutatók generációi építkeztek, építkeznek itthon és szerte a nagyvilágban. Neveléstörténeti kutatóként és oktatóként könyvek, jegyzetek, tanulmányok írójaként ő hívta fel a figyelmet arra, ő hagyja ránk még „útközben lévők-re” azt, hogy gyökerek, örökségek feltárása, megértése nélkül a jelen is nehezen értelmezhető, a jövőre tekintés is súlytalanná merevíthető. Neveléseméleti, családpedagógiai kutatásai, művei, előadásai „nekünkvaló” – diákoknak, szülőknek, pedagógusoknak való – üzenetek sorát közvetítik. Akkor is, amikor az iskola és a család kapcsolatát, a pedagógus és a szülő partneri viszonyát tárják fel, amikor az otthoni tanulást vizsgálják, amikor a családi életre nevelés számtalan dimenzióját mutatják be.

Komlói Sándor Tanár Úr meggyőződéssel munkálkodott annak érdekében, hogy munkatársainak, hallgatóinak világra való nyitottságát alapozza, támogassa széleskörű nemzetközi szakmai kapcsolatainak mozgósításával, nemzetközi konferenciák szervezésével, nemzetközi kutatói, oktatói, hallgatói csoportok patronálásával. Szakmai közéleti tevékenységében, tudományos testületi tisztségeiben is a folya-

matos újíto szellem, a fiatalos lendület és elkötelezettség vezérelte. Tagja volt az MTA Nevelélméleti és Neveléstörténeti Albizottságnak, a tőle megszokott igényességgel látta el az MTA Pécsi Bizottsága szakbizottságának titkári, majd elnöki teendőit. Szakmai, tudományos és oktatói munkássága elismeréseként 1986-ban Apáczai Csere Jánosdíjat kapott.

Komlósi Tanár Úr jelen kötetbe válogatott írásai, valamint publikációinak jegyzéke reményeink szerint tovább árnyalják a szakmai, emberi portréjáról alkotható képet, s egyúttal újabb szellemi utazások, találkozások lehetőségét nyújtják.

A kötet előkészítésének és szerkesztésének szerteágazó munkálatai Molnár-Kovács Zsófia – pedagógia szakos tanítványunk, jelenleg – PhD hallgató lendületes, kezdeményező hozzáállását, meghatározó feladatvállalását és együttműködését dicsérik.

Pécs, 2011. április 9.

Bárdossy Ildikó

BEVEZETÉS

Ez a sokszínű emlékkötet kiváló tanárunk és kollégánk, Komlói Sándor életútjának megismeréséhez visz közelebb. A mű egy, a közelmúltban indult sorozat, a *Szakmai életút-lapozgató* része, és annak szerkesztési alapgondolatához igazodva a Tanár Úr néhány saját – szerteágazó, ugyanakkor számos részletében össze is fonódó érdeklődését tükröző – írását fűzi egybe, kiegészítve ezeket művei és a róla szóló cikkek bibliográfiájával.

Komlói Sándor írásaiból azok szerteágazó tematikája, jelentős mennyisége és terjedelme miatt nem könnyű egy, az ő életművére, gondolkodásmódjára jellemző, azt hűen tükröző válogatást készíteni. Ebben a kötetben ez – köszönhetően a szerkesztő, Molnár-Kovács Zsófia (a családtagok véleményét, javaslatait is figyelembe vevő) nagyon körültekintő és gondos válogatásának – sikerült. Az időrendi sorba állított tanulmányok között elsőként az *Ép testben – ép lélek* című írás tárul elénk. A testi fejlődés, a testnevelés fontosságát, a túlzott szülői kényeztetés, 'túlféltés' káros voltát taglaló 1961-es tanulmány a témát nagyon összetett módon, többek között idegéletteni, jellemnevelési oldalról is közelítve, az egészséges életmód, a helyes szokások kialakítása felől nézve tárgyalta, így félszáz év után is korszerű és haszonnal forgatható.

Felelősségünk a gyermekért című írásából egy részletet tartalmaz az emlékkötet, amelyben Komlói Sándor a család, az ott uralkodó légkör fogalmát, gyermeki személyiségfejlődésre tett hatását mutatta be, szintén sokoldalú megközelítésben. Ez a tématerület, a családi nevelés Tanár Úr kutatási területei között jó két évtizeden át meghatározó volt, és akkor sem hagyott fel az ezzel kapcsolatos vizsgálódásokkal, amikor érdeklődése a neveléstörténet és összehasonlító pedagógia felé (is) fordult.

Ez utóbbi tudományterületeknek szintén kiemelkedő művelője, sok ezekhez köthető publikáció szerzője volt. Most, a 21. század elején is szeretném kiemelni azt, a külföldi országokban az utóbbi években szerzett tapasztalatomat, hogy számos európai neveléstörténész kollégának ma is Komlói Sándor neve jut eszébe legelőször, ha megemlítem, hogy Magyarországról jöttem. Ezt konferencia-szervezői és (több nyelven megvalósított) előadói múltjának éppúgy köszönheti, mint a kötetbe került *A neveléstörténet a modern pedagógusképzésben* című tanulmányában is kifejtett véleményének. Az a probléma, amelyet eb-

ben az írásában körüljár (és amiről e sorok írójának jelenlétében is többször beszélgetett hazai és külföldi pályatársakkal), nem magyar „jelenség”, hanem nemzetközi. A neveléstörténet elmúlt évtizedekben való visszaszorulása a pedagógusképzésben ugyanis más országokban ugyanúgy érzékelhető, ennek okait, illetve a tudományterület helyét a képzési rendszerben hozzá hasonlóan sokan keresik. Tanulmányában megmutatta, nincsenek egyszerű válaszok, és nem léteznek könnyű megoldások: a neveléstörténet akkor válhat (újra) fontossá, ha tartalmaz és a tanítási-tanulási módját tekintve is megújul. A tanár és a diák közös munkálkodása, a *primér források* szorgalmas gyűjtése és tanulmányozása, *idegen nyelveken való tájékozódás* lehet ehhez a kulcs elsősorban. Gondolatainak aktualitása a 20 évvel ezelőtti megjelenés óta alig változott, talán annyiban – amit még ő is láthatott –, hogy a szövegek digitalizálása, a világhálón hirtelen összeérő nemzetközi kutatócsoportok, adatbázisok kialakulása minden korábbinál könnyebbé (ugyanakkor átláthatatlanabbá és nyugtalanítóbbá is) tette a tájékozódást.

A tanulmányok sorában utolsóként szerepel – mintegy megkoronázva és egyben összegezve az előző írásokat – a *Karácsony Sándor pedagógiájának alapvető tételei* című, 1993-as tanulmány. Az írás igazi esszenciája a címben foglaltaknak, minden bizonnyal jó kiindulópontot jelent a neves debreceni professzor életművének megismeréséhez a ma fiatal olvasói számára. Kulcsmondatnak tartom az alábbiakat a szövegben: „A neveléstudománynak az a feladata, hogy a legkorszerűbb vizsgálódások eredményeként bemutassa, hogy *milyen felelősségteljes, milyen komplex, milyen dinamikus folyamat a nevelő és növendék viszonyulása egymáshoz*. És egyúttal azt is bizonyítsa, hogy *másként nem oldható meg a növendék növekedése*.” S nem kevésbé fontos hangsúlyozni a fentiekhez fűzött alábbi gondolatokat: „...*ha emberi igyekezet kevés ehhez, akkor más nagyobb erőre van szükség*, de olcsóbban, egyszerűbben nem oldható meg a nevelés. Karácsony szerint *a nevelés sikeréhez transzcendens erő szükséges*...”

A kötet szövegeinek méltó és nagyon mély tartalmú, részleteiben és egészében elgondolkodtató és izgalmas lezárása a *Sic Fata Volunt: Pályakép – Őnarckép* című írás. Ezt olvasva az az érzésünk támad, hogy bármennyit is tudtunk meg Komlói Sándorról, szeretnénk még többet olvasni tőle, róla. Mert minél több a mozaik, annál színesebb az a kép, amely előttünk róla kibontakozik. Ugyanakkor az is áll, hogy életútjának, írásainak bármely részletét, akármelyik szeptét nézzük, ugyanazt festik elénk: az Embert, aki élete során azt tette, amit mondott, gondolatai és tettei között nem volt ellentét, hanem békességes összhang. Aki

úgy nevelt, úgy tanított, úgy kutatott, hogyan örökségként kapta, és mindent megtett, hogy azt, ami Érték és Fontos (és tudjuk: a szemnek sokszor láthatatlan), ne vesszen el, ne menjen feledésbe.

Pécs, 2011. május 6.

Ambrusné Kéri Katalin

KOMLÓSI SÁNDOR ÍRÁSAIBÓL

Ép testben – ép lélek

***

(Az írás eredeti megjelenése: Komlói Sándor: Ép testben – ép lélek. In: Putnok J. Jenő (szerk.): *Öröm és gond a gyermek*. Gyermekismeret és nevelési tanácsok szülők számára. Kincses Könyvek, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 160-166.)

***

A szülőknek nemcsak a gyerek tanulására, művelődésére, szórakozására, munkájára, tehát szellemi fejlődésére kell gondolniuk, hanem a testi fejlődésére is. A testnevelés, a sport a nevelésnek teljesen egyenértékű része. A legtöbb családban csecsemő- és kisgyermek-korban elegendőnek tartják azt, hogy etetik a gyereket, s ettől nő, mosdatják, hogy piszkos ne legyen, és ruházzák az időjárás viszontagságai ellen. Úgy gondolják, hogy mozog a gyerek magától is eleget, a szülők szerint többet is, mint kellene, később meg már segíthet, testi fejlődése tehát minden szempontból és teljesen biztosítva van.

Amikor a gyermek iskolába kerül és megkezdődnek a testnevelési órák, a szülők nem mindig értik, miről is van szó, és ebben a kérdésben megkezdődik az iskola és az aggódó anyák közt a nézeteltérés. Amikor először tornaruhára kell levetkőznie a gyerekeknek, felmerülhet, hogy „megfázik, hisz odakint fúj a szél”, vagy „nem elég meleg a tornaterem”. Ezért az édesanya a tornanadrág, a trikó alá még jól felöltözteti a féltett gyermeket. Mikor a kisiskolások elmesélik otthon, hogy tornaórán nehéz tigrisugrást, guruló átfordulást kell csinálni, s neki nem a legjobban megy, ez ismét tiltakozást válthat ki. Bizony sok szülő nem nagyon helyesli a testnevelés nagy erőfeszítést kívánó módját, mert félti gyermekét a túleröltetéstől, és nem ismeri fel ennek sokoldalú nevelőértékét. A megnemértés talán akkor szokik a tetőfokra, amikor a testnevelés-osztályzat rontja a bizonyítványt. A lányokkal vidéken – itt-ott – még külön is baj lehet. Nem szeretik a szülők, hogy a nagyobbacsák tornaruhára vetkőzzenek és mutogassák magukat. Abba nehezen még beleegyeznek az édesanyák, hogy bent az iskolában átöltözzenek, de már a kifejlődő, hetedik-nyolcadik osztályos leányokat tornavizsgán, versenyeken bizonyos ellenérzéssel engedik szerepelni. Az iskolai

testnevelés azonban kötelező, s a szülőknek végül is engedniük kell, a gyermekek nagy örömére. Nekik ugyanis igen kedvelt órájuk a tornaóra, a nehezebb gyakorlatokat külön is élvezik, a sikerre büszkék, a kevésbé ügyesek is érzik a mozgás, a közös tornázás örömét, még a leányok is.

Szerencsére egyre több szülő ismerkedik meg a különböző sportokkal, a testnevelés hasznával, egyre többen látják be ennek fontosságát gyermekük fejlődésében. Ezek a szülők már nem botránkoznak meg gyermekük „tréningezésén”, nem sajnálják az erre fordított időt, mert tudják, hogy gazdagon megtérül. Ők már így gondolkoznak: ha már ők nem tornázhattak, sportolhattak gyermekkorukban, legalább gyermekük számára biztosítani szeretnék ezt az örömet. Érdeklődéssel hallgatják gyermekük beszámolóját a testnevelési órán történekről, az osztály magasugrási rekordjáról, a kötélmászási versenyről, a szekrényugrás sokféle formájáról. S ha a gyermek sikertelenségről panaszkodik, az ilyen szülő újabb erőfeszítésre serkenti, biztatja és folyamatosan érdeklődik az újabb teljesítmény iránt, mert tudja, hogy a csorbát erős akarattal, sok gyakorlással ki lehet küszöbölni.

A szülők között vannak olyanok is, akik nem valóságos értékéért becsülik, helyeslik a testnevelést, sportot, hanem mellékes szempontok miatt. Sok szülő még gyermekénél is jobban kérkedik a kiváló teljesítménnyel. „Az én gyermekem”, „az én unokám” olyan erős bizonyíték, ami előtt még olyan szülő, nagyszülő is meghajol, aki különben szidja a testnevelést, a sportot. Mások a sportban a látványosságot, a szórakozást értékelik és keresik, ezért szeretik a tornavizsgát, a versenyeket, a tornabemutatókat. Ezek az emberek segítik érdeklődésükkel, sportszeretetükkel a testnevelés igazi hatását érvényesíteni. Őket könnyű meggyőzni arról, hogy mindezek mellett vannak még fontosabb nevelési céljai is a testnevelésnek.

Miért elengedhetetlen része nevelőmunkánknak a testnevelés? Azért, mert az egész emberi szervezet normális működését segíti elő s nemcsak az izmok megerősödését, mint ahogy általában a közfelfogás tartja. Az izommunkát az idegrendszer irányítja és ellenőrzi, de minél kidolgozottabb, finomabb, bonyolultabb mozgást képes végezni az ember – amit gyakorlással alakít ki –, annál tökéletesebbé fejleszti ezzel a központi irányító szervet, az idegrendszert. A testnevelésnek ez a hatása az idegközpontra igen nagy jelentőségű: ezzel a szellemi munkaképességet is fokozza. A testnevelés a belső szervek megerősödését és helyes munkáját is segíti. A szív teljesítőképességének és a vérkeringésnek a fejlesztésére éppúgy legjobb eszköz a sport, mint a tüdő befogadóképességének fokozására, a helyes légzés kialakítására. Azt

pedig mindenki tudja, hogy az emberi szervezet zavartalan működésében milyen döntő szerepe van a szívnek, a vérkeringésnek és a légzésnek. A rendszeres sportolás segítségével lehet biztosítani az *emberi szervezet egészségének fokozását*. A testedzés célkitűzése az, hogy a *testi fejlődést előmozdítsa, a munkabírást növelje* és a nehéz feladatok pontos megoldásával, *a jellemneveléshez is hozzájárul*.

A testi fejlődést azáltal mozdítja elő, hogy olyan *képességeket* fejleszt ki, mint amilyen az erő, az állóképesség, a gyorsaság és az ügyesség.

Testünk a csontok vázán épül fel; hogy a merev csontokra tapadó test egyenesen tud állni vagy ülni, azt annak köszönheti, hogy a tartóizmok megfeszülnek, és egyenesen tartják a testet. A testnek mozdulatlanul tartása tehát izomerőt követel, de erre gyakran nem is gondolunk. Csak olyankor, midőn az állásba, ülésbe belefáradunk. Hogy a mozgáshoz izomerő kell, azt mindenki tudja. Ez az *erő*, az izmok összehúzóereje, csak akkor nő, ha folyamatosan gyakoroljuk. A tökéletes mozgás megtanulása hosszú időbe telik, az izmok erősítése pedig további gyakorlást igényel, az izmok fejlődéséhez szükséges az *állandó mozgás*.

Az egész szervezetben jelentkező mozgási szükségletet testneveléssel, sporttal ki kell elégíteni. A testnevelés rendszeresen megmozgat minden testrészt (fej, törzs, végtagok: jobb és bal kéz, láb egyformán), minden ízületet (csukló, könyök, váll, lábfej, térd, comb, gerinc, nyak), minden izmot. A szervezet mozgásigényét a gyermek mozgékonyágában tapasztaltuk, és tudjuk, hogy nem rosszaságból rendetlenkedik, mozog, hanem azért, mert másképpen nem tudja igényét kielégíteni. Az még nem jutott senkinek eszébe, hogy azért rossznak tartsa gyermekét, mert éhségérzete van, mert enni kér, és jó étvágyal elfogyasztja az ennivalót. Ugyanígy meg kellene érteni a gyermek mozgáséhségét is: a mozgásra normális fejlődése érdekében minden gyermeknek szüksége van, energiáit le kell vezetnie. Gondoljunk csak arra, hogy mennyit ugrál a kiscsíkó addig, amíg szelíd igásállat lesz belőle. Ha a gyerek nem eszik, étvágytalan, akkor a szülő valami betegségre gyanakszik. Az okos szülő ugyanezt teszi akkor is, ha gyermeke nem ugrál, hanem csak ül, mert a gyermeknél az erősen lecsökkent mozgás valami betegség előjele.

A tétlenség sorvadást okoz. Annak a gyermeknek, aki nem mozog eleget, csökken a mozgási képessége, olyan „tedd-ide, tedd-oda” gyerek lesz, s ha felnő is, tehetetlen ember. A csontok erősödése, ellenállóképessége, szilárdsága is csökken, ha a rájuk tapadó, beléjük kapaszkodó izmok munkája, húzása, nyomása csökken. Az ízületek (tok, sza-

lag) összetartó ereje és mozgékonyága is kisebb lesz. Mindez együttvéve a szervezet erejének csökkenését, gyengülését eredményezi, s ez károsan hat vissza a szellemi erő kifejtésre is. Nagyon alaposan, elővigyázatosan bírálják ma már el a testnevelés alóli felmentéseket: a felmentettek ugyanis, a testnevelés más területen érvényesülő jótékony hatását sem élvezhetik. Városban a beteg gyermekek számára bevezették már az iskolai testnevelés helyett a gyógytornát, mert a szakszerűen irányított testi nevelés beteg gyermeknek hasznosabb, jobb, mint a teljes felmentettség testi tétlensége.

Az *állóképesség* azt jelenti, hogy a gyermek egyre tartósabb erő kifejtésre lesz képes, egyre nagyobb a munkabírása. A tanuló eleinte rövidebb ideig tudja ugyanazt a mozgást végezni, de folytonos gyakorlással fokozatosan mind hosszabb és hosszabb ideig. A mozgás változtatása más izmok működését jelenti, tehát az addig igénybe vett izmok pihennek, az előzően pihenő izmok pedig munkába állanak. Ezért kezd neki úszás után méh a gyerek fejleni, fejelés után gyűrűn tornászni, ahelyett, hogy leülne és pihenne.

A *gyorsaság* az izmok összehúzódásának sebességét jelenti. Hány-szor szidják a szülők lassan mozgó gyermeküket, s nem gondolnak arra, hogy az izmok gyors működését ők nem engedték begyakorolni.

Az *ügyesség* az izmok együttműködésének egyre tökéletesebb fokát jelenti. A szülők és pedagógusok észreveszik, hogy kamaszkorban a gyerekek ügyesség szempontjából visszaesnek. Mozgásuk általában is esetlenebb, és az előző életszakaszban elért sportteljesítményeiket nem érik el. Ez a hanyatlás ideiglenes, a serdülés befejeztével ugrás-szerűen elhagyják még korábbi szintjüket is.

A gyermek erkölcsi fejlődése szempontjából is foglalkoznunk kell a testnevelés kérdésével. Értékes *jellemvonások* kialakulását segíti elő a rendszeres testedzés: a gyermek akarata erősödik, kezd kifejlődni benne a küzdeni tudás. A mozgások biztonságérzését, bátorságát alapozzák meg. A csapatjátékok, versenyek a közösségi magatartás alapjait rakják le, az igazságérzetet fejlesztik, s azt a fontos tulajdonságot, hogy a győzelmet, vereséget egyaránt emberi módon tudja fogadni: se felvágás, se letörés ne következzen be. A csapatban kezdi tanulni az önzetlenséget, a közösségért hozott áldozatot. A testnevelés az egyik legjobb eszköz az önfegyelem kialakítására, és a fiúknál, lányoknál egyaránt könnyen meginduló, serdülőkorra jellemző szertelenkedés megelőzésére.

Hogyan lehet mindezeket az eredményeket elősegíteni a szülői házban?

Egyik fontos dolog az *egészséges, sportszerű életmód*, melynek az a lényege, hogy az alvás, a munka, a pihenés, a szórakozás, a sportolás, az étkezés ideje pontosan legyen megszabva, vagyis helyes legyen a gyermek napirendje.

A másik az, hogy a testnevelési óra, sportköri foglalkozások *testgyakorlatait* lelkiismeretesen végezze a gyerek. Emellett minden reggel tornászhat, időnként kirándulásra mehet. Ebből a szempontból igen fontosak a mozgásos játékok.

A harmadik a *természeti erők* felhasználása. Télen-nyáron napi 2-3 órát el kell töltenie *szabad levegőn*, mert a gyerekeknek nagyobb az oxigénszükséglete, mint a felnőttnek, továbbá a szellemi erőfeszítést, amely a tanulónál mindennapos dolog, az oxigén-ellátottság serkenti, illetve gátolja. A *napfény* külön is felhasználandó. A *víz*, a fürdés, a strandolás esetén a szabad levegővel és a napfényvel együtt érvényesíti jó hatását. A természeti erők az *edzésnek*, azaz a szervezet ellenállóképessége fokozásának is fontos eszközei. Meg kell itt jegyezni még azt, hogy a nyaralás, az üdülés, a más levegőösszetételű helyen való tartózkodás nemcsak a városi gyerekeknek hasznos, hanem a falusi gyerekeknek is szükséges és kedvező hatású. Küldjék hát a vidéki szülők is gyermekeiket egészségi meggondolással is üdülni, táborozni, országot járni!

Az ép testhez tartozik a *test tisztántartása* is. Gyermekeinket ezen a téren is rendhez kell szoktatni. Mindennap, télen-nyáron egyaránt, reggel derékig mosdjanak hideg vízben, hogy felfrissüljenek. Étkezés előtt mindig kezet kell mosni, és elengedhetetlen este meleg vízben lemosdani, lábat mosni, fogkefével, fogkrémmel fogat mosni.

Az elmondottakból láthatják a szülők, hogy a testi nevelésben mi az ő teendőjük. A testnevelés, a sport szakszerű irányítását elvégzi a pedagógus, az edző. Támogassák a szülők ezek munkáját. Legyenek megértéssel sokat mozgó gyermekükkel szemben, a keveset mozgó fiatalokat pedig éppen serkentsék több mozgásra! Egy-egy szülő, mint versenybíró kapcsolódjék be egy-egy „házi” verseny, egy „barátságos” futballmérkőzés levezetésébe. Igyekezzenek a szülők összefogva alkalmas pályát biztosítani a tanulóknak, ahol jó időben röplabdázhatnak, kézilabdázhatnak, atletizálhatnak! Törekedjenek arra, hogy tornatermet építsenek, vagy ennek pótlására valamilyen helyiséget biztosítsanak, hogy rossz időben, télen se szakadjon meg a testnevelés! Segítsenek a sportpályára, tornaterembe felszerelést biztosítani: társadalmi erőből beszerezhető mászórud, mászókötel; lehet gyűrű-állványt, és magasugráshoz, távolugráshoz szükséges homokgödrot létesíteni. De a patronáló üzem anyagi támogatásával vagy tanácsi költségvetésből

labdákat, ugrószekevényeket is be lehet szerezni. Minden egyes szülő jelöljön ki olyan ruházatot gyermekének, amely nem kényes és nem akadályozza mozgásában az ifjú sportolót! Adjon olyan cipőt, amelyet „szabad” ilyen célokra használni, hogy ezzel is kevesebb legyen az ok a szidásra!

Értsék meg a szülők, hogy a gyermek minden irányú egészséges fejlődése szempontjából szükséges a testnevelés, a sport. Ne tiltsák hát tőle, inkább buzdítsák lelkiismeretes gyakorlásra fiukat, lányukat egyaránt!

Felelősségünk a gyermekért

(részlet)

***

(Az írás eredeti megjelenése: Komlói Sándor: *Felelősségünk a gyermekért*. Pedagógiai füzetek, TIT Pedagógiai és Pszichológiai Választmánya, Budapest, 1979. 4-6.)

***

A család komplex önszabályozó, egyensulyra törő rendszer, egység, totalitás. Tagjai igen bonyolult szabályok szerint viszonyulnak egymáshoz, s e rejtett normák egy része éppen arra való, hogy a családban kialakult szabályok érvényesülését, hatékonyságát és védelmét biztosítsák, hogy az egyensúly megbontását hatások megpróbálják megelőzni, kiküszöbölni. Az egyensúly állandóan változik: a külső és a belső feltételek változásával a normák tartalma is változik, asszimilációra (hasonításra) vagy akkomodációra (hasonulásra) van szükség. Ez a változás jelenti a családi légkör dinamizmusát. Ha az új helyzethez való alkalmazkodás nem sikerül, a családban kóros problémák keletkeznek, a családi légkör megromlik, esetleg fel is bomlik a család.

A családi normák a családtagok interakciói során és révén alakulnak ki: a szülők saját családjukból hozott normáit, továbbá sajátos egyéni normafelfogásaikat fokozatosan megpróbálják összehangolni, egészséges rendszerré építeni. A hozott és az egyéni felfogások, szerepminták, értékek összegyalulódása a különféle kommunikációkon keresztül megy végbe. Így alakul ki a család stabilitása, teherbíró-képessége. Ezt a stabilitást biztosító szabály- és normarendszer nincsen közvetlen tudati ellenőrzés alatt, hanem ezek a begyakorlás során szinte automatizálódtak.

Mi a családi légkör?

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a „légkör” egyik jelentése „szellemi, erkölcsi környezet”, a másik: „valamely (közös) ügyszóhoz való viszonyulásban megnyilatkozó közhangulat”. A családi légkör tehát szociális (társas) jelenség. De megkülönböztetendő a makrokörnyezettől, mert a környezeti erőket és ezeknek a gyermek személyiségére kifejtett hatását csak akkor lehet feltárni, ha meghatározott, egyszerű, konkrét egyediségében jól körülhatárolt a környezet, tehát mikro-környezet, és ezt a maga teljességében, totalitásában fogjuk fel.

A családi légkör a családban, főleg a családtagok közötti kapcsolatokban, elsősorban érzelmi-hangulati-indulati szinten, pozitív és negatív feszültségekben és feloldásukban kialakuló – kialakult interakció-együttes, hatásegüttes (totalitás). A családi atmoszféra, klíma a társas – szituációnak, mint egésznek a tulajdonsága, jellemzője. Ez a légkör dinamikus: a családtagok viselkedését a pszichikus mezőben megjelenő erők, feszültségek játéka-ütközése-kiegyenlítődése határozza meg.

A családi légkört a család tagjai alakítják ki, főleg a szülők, a felnőttek, tehát nem a gyermek, hanem mások. De ez a klíma a maga globalitásával a gyermekre, a gyermek egész személyiségére hat. Az a családi atmoszféra, amelyben a gyermek él, ugyanolyan fontosságú a számára, mint a levegő, amelyet belélegez. Hiszen az a család, amelyhez tartozik, jelenti azt a talajt, amelyben áll. A családjához való viszonya és a családon belüli státusa a legfontosabb tényezői saját biztonság, vagy bizonytalanságérzésének. A család, amelyben a gyermek él, igen nagy mértékben meghatározza tudatát, teljesítményét, viselkedését, szabad mozgásterét, személyes terveit, életstílusát.

Szellemi javakat, erkölcsi normákat csak emberi, humán környezet tud közvetíteni, kialakítani. A környezet azzal, hogy körülveszi a gyermeket, szükségszerűen hat is rá.

A „közös ügyszorú való viszonyulás”-ban az együttesség, a közös aktivitás, a közös érdekeltség hangsúlyozódik, ismét aláhúzva azt, hogy a szociális légkör valamiféle csoportban, közösségben, pl. a családban alakul ki.

A családi atmoszféra szituációkban, helyzetekben hat és nyilvánul meg, amint a családtagok aktuálisan (lehatárolt térben, időben) kapcsolatba kerülnek egymással, amikor interakcióra kerül közöttük sor. A családi klíma a tagok érzelmeire, indulataira gyakorolt hatásával befolyásolja a szituációban szereplők részvételének, viselkedésének milyenségét. A kapcsolatokban nemcsak a hangsúlyozott, nyilvánvaló közlések, kommunikációs formák fejeznek ki lényeges dolgokat, hanem a „minimális ingerek”, a non-verbális (nem szavakkal kifejezett), indirekt megnyilvánulások, a metakommunikációk (hanglejtés, arckifejezés, szem-tekintet, kézmozdulat, egyéb gesztusok, mint pl. testtartás, távolság stb.) is.

A családi légkörről eddig megállapított vonások alapján tehát állandóan tekintetbe kell venni a tényleges totális családi helyzetet és annak konkrét egyedi jellegét. A családi atmoszféra megállapításánál a statisztikai módszer nem segít, hiszen ezzel az eljárással olyan egyedi eseteket is besorolunk ugyanabba a kategóriába, amelyeknek külön-

böző, sőt esetleg ellentétes pszichikai szerkezetük van. Így éppen azoktól a lényeges kapcsolatoktól vonatkoztatunk el, amelyek a családi légkör dinamikájának megismerése – vagyis az adott gyermek tényleges, konkrét, totális helyzetben elfoglalt pozíciója – szempontjából döntő jelentőségűek.

A családi légkör tehát a család teljes belső világának egysége.

A neveléstörténet a modern pedagógusképzésben

***

(Az írás eredeti megjelenése: Komlósi Sándor: A neveléstörténet a modern pedagógusképzésben. In: Mészáros István (szerk.): *A főiskolai-egyetemi neveléstörténeti oktatás mai problémái*. A Hani Alapítvány által rendezett keszthelyi konferencia anyaga, 1991. november 21-23. Hani Alapítvány, Budapest, 1992. 5-11.)

***

Előljáróban szükségesnek tartom leszögezni, hogy felfogásom szerint a neveléstörténet *studírozásáról, tanulmányozásáról* kell beszélnünk, mint az *oktató és a hallgatók közös tanulmányozó, feldolgozó tevékenységéről*. Tehát semmi esetre sem fogható fel ez a kérdés úgy, hogy az oktató előad, kijelent, megállapít, értékkel; a hallgató (jobb lenne így nevezni: studens) pedig befogad, átvesz, megtanul, legrosszabb esetben bemagol.

A neveléstörténet tartalmi tagolás szerint *egyetemes és nemzeti* neveléstörténet. A természetes tanulmányozás szinkronban studírozza azt, hogy az emberiség (szűkebben az euramerikai emberiség) hol tartott a nevelésoktatás terén és ugyanakkor melyek a jellemzők a hazai nevelésügyben.

További tartalmi tagolást jelent, hogy a neveléstörténet nyomon követi a *pedagógiai gondolkodók, a nagy pedagógiai személyiségek életalkotását, a pedagógiai teória alakulását*.

Feldolgozza az *intézmények, a nevelés-oktatás szervezetének* keletkezését, az idők folyamán bekövetkezett differenciálódást, szervezettörténetét. Ennek keretében, hogy csak néhány résztémát említsek, kerül sorra az intézmények fenntartása, finanszírozása, irányítása (önkormányzat, diákönkormányzat), ellenőrzése, a képesítés (bizonyítvány, diploma tanúsítvány illetve jogosítvány jellege), az intézményekbe járók köre, a szelekció, a tehetséggondozás, stb., stb.

Vizsgálódási körébe tartozik a nevelés-oktatás *mindennapi gyakorlata*, amely részben a családban a társadalom szokásrendjében és spontán hatásaiban nyilvánul meg, részben idővel párhuzamosan az intézményekben is folyik. Ennek keretében vizsgálja az intézményes nevelés céljának, feladatainak, az alkalmazott módszereknek, a nevelő és diák viszonyának alakulását, mind ennek merevségét, illetve rugalmasságát. Továbbá az oktatás céljának, tananyagának, az oktatás mód-

szereinek, a tanár és tanuló viszonyának változását, a tankönyvek, a túlterhelés, stb. problémáit.

A neveléstörténet foglalkozik a *közoktatás-politika* kérdéseivel, amelyek különösen a polgári társadalom alakulásával, egészen a jelenkorig, mutatnak bonyolult törekvéseket, eredményeket.

Ezek után tegyük fel a kérdést: miért, milyen indokkal kell studíroznia a leendő pedagógusnak a neveléstörténetet? Miért van szüksége rá? Milyen segítséget kaphat az ifjú pedagógus a neveléstörténet tanulmányozásától?

Erre a kérdésre ilyen feleletekkel szoktunk választ adni, ilyen indoklást szoktunk adni: Kell az általános pedagógusi, pedagógiai műveltséghez. Ez a studium feltárja a nevelés-oktatás történetének törvényeit. A múlt értékes gondolatait, törekvéseit a jelen igényei szerint alakítva fel lehet használni. Megóv attól, hogy a már korábban feltalált, használt eszméket, megoldásokat „új találmányként” lehessen feltüntetni, elterjeszteni.

Ezek az érvek, szempontok azonban a mi, az oktatók szempontjai. A pedagógusképzés viszont kétpólusú folyamat (ezt nem a korábbi marxista dogmatikus pedagógia „kétpólussága” szerint kell értelmezni). *A pedagógusképzés sikere, hatékonysága a tanár és diák közös tevékenységétől függ*, tehát kettőn áll a vásár. Gondoljunk ebből a szempontból Goethe: Erlkönig c. versére. A gyermek a rémkirályt és leányait látja, amint azok fenyegetik őt. Az apa igazat mond, amikor a látványt, a fantáziaképeket fűzfáknak, felhőknek mondja. De a gyermek képzeletét nem tudja megnyugtatni a realitás: a gyermek és az apa külön rendszerben mozognak, nem értik meg egymást. A történet vége: a gyermek saját apja ölében meghal. A pedagógusképzés is eredménytelen, ha a tanár és a diák külön gondolatrendszerben él, ez esetben konkrétan a neveléstörténet studírozását illetően.

Ezek után nézzük, *milyen indokkal, céllal vehetnek részt a hallgatók (a studens) a neveléstörténet tanulmányozásában.*

A korszerű pedagógusjelölt jobbítani, javítani akar általában és ezért nevelni, növelni akarja a gyermekeket, fiatalokat. Ezért igyekszik saját magát is tökéletesíteni és alkalmassá tenni erre a nevelői, javító feladatra. A másokért, a saját jövődő növendékeiért érzett felelősség teszi őt saját minél színvonalasabb felkészüléséért is felelőssé.

Ez a felelősségérzet láttatja be a hallgatóval, hogy a társadalomban, így a közoktatásban is, az iskolában is *csak történelmi alapon lehet fejleszteni*. Mert az adott kultúrában *mindennek előzménye, gyökere van*, csak ebből fejleszthető tovább szervesen, organikusán bármi. Gondoljunk arra, hogy egy egyenest kell meghosszabbítanunk. Ha ezt

úgy csináljuk, hogy a vonalzó egyik végét az eddig meghúzott egyenes végpontjához helyezzük és szemmértékre húzzuk a meghosszabbítást, akkor a kezdetben csak néhány szögpercnyi elhajlás egyre távolabb már hatalmas elhajlássá válik, és a meghosszabbítás nem az eredeti egyenes irányába tart már. A meghosszabbítás helyes módja az, hogy a vonalzót egy szakaszon pontosan a meghúzott egyenesre kell illeszteni, s így hosszabbítani meg a vonalat. Mutatis mutandis: ugyanez vonatkozik a társadalmi folyamatok továbbfolytatására is.

Akit a jövő foglalkoztat, azt érdekelnie kell a múltnak is; csak a múlt részletes ismeretében lehet a jövőt szolgálni. Hiszen a jelen csak pillanatnyi és már a következő percben más is múlttá válik. A múltból azonban különbséget kell tenni a hagyomány és a hagyaték közt, bár mindkettő múlt. Hagyomány (tradíció) csak az, ami él a múltból, amiből életerő sugárzik. A hagyomány nem önmagáért van, mélyen életerő rejtezik, amely újra meg újra erőfeszítésekre ösztönöz, megóv a megmerevedéstől, az öregedéstől, a szellemi érlemeszesedéstől. („Messze jövővel komolyan vess össze jelenkort: Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül” – írja Kölcsey a Huszt c. versében.) Minden múltbeli maradvány, ami már nem él, elsorvad: hagyaték („Régi kor árnya felé visszamerengeni mit ér?).

A pedagógiai fejlesztésben, a nevelésben eredményesen, pozitíven, előreívelően csak *illetékes (kompetens)* pedagógus tevékenykedhet, az illetékességhez elengedhetetlen a neveléstörténeti kulturáltság is.

A neveléstörténeti kulturáltság azt jelenti, hogy az illető *évszázadokban* képes látni a problémákat. Ismeri, hogy a nevelési-oktatási problémák hogyan vetődtek föl, milyen körülmények között és hogyan oldódtak meg (bár csak részletesen) az egyes korszakokban és hol tart ma ugyanezeknek a problémáknak a megoldása. Érzékeli tehát a *folyamatot*, problémátörténeti áttekintése van. Látja, hogy az adott kérdésben mi a viszonylag állandó és hogyan, mi változott az idők folyamán.

Néhány példa, csupán illusztrációként.

Szükségszerű volt-e az *iskola* létrejötte? Milyen társadalmi és emberi igények, szükségletek hívták életre? Hogyan alakult szervezetileg, tartalmilag, hogyan differenciálódott, stb.? Az iskola, mint intézmény egyrészt konzervatív, őrzi a korábbi értékeket és átadja azokat a következő generációnak. Másrészt előremutat, a jövőnek dolgozik, a jövő generációit neveli. Csak az iskola alakulási folyamatának ismerete, tisztánlátása birtokában tud a pedagógus érvekkel alátámasztott állásfoglalást képviselni az „iskolátlanított társadalom” (deschooling society) divatos, illetve mára már divatjamúlt „blöff”-je vitájában.

A *tanterem* problémája is tanulságos. Belső elrendezése legalább 4000 éves és szívósan tartja magát. Pedig milyen sok elméleti javaslat igyekezett módosítani ezt, a tényleges változtatások pedig igazolták az új, rugalmasabb, szabadabb elrendezés előnyeit. Mégsem sikerült az iskolák többségében a katedra és a padok hagyományos, merev elrendezését megváltoztatni, sem az iskolaépület tervezésnél az új törekvéseket figyelembevétele.

A *tanító*, a *pedagógus* személyének alakulását is fontos végigkísérni. Ki lett, ki volt pedagógus a történelem folyamán? Hogyan és mikor indult meg sajátos képzése? Hogyan differenciálódott a pedagógus párhuzamosan az iskolatípusok alakulásával? Hogyan vált vagy nem vált szakmává? Mi a továbbhaladás tendenciája?

Természetesen további igen sok problémának és ezek egymásközti kölcsönös kapcsolatának történeti végigkísérése is fontos ahhoz, hogy a pedagógusnak *neveléstörténeti szemlélete* megalapozódhassék.

Ugyanakkor *szinkronban* is látnia kell a neveléstörténeti jelenségeket, helyzeteket. Ez az *egyidőben, egymásmellett-látás* szükséges ahhoz, hogy az egyetemes haladással párhuzamban tudja állítani a hazai helyzetet, fel tudja mérni a korszerű együtthaladást, illetve a lemaradást. Továbbá szükséges az is, hogy a társadalom komplex életével széles összefüggésben lássa a társadalom egyik szektorának, az iskolaügynek, a nevelésnek a helyzetét. Ezt elősegíti, ha alaposan tájékozik arról, hol tartott az adott korszakban a termelés, a kereskedelem, közlekedés, hol tartottak a különböző tudományok, filozófiák, irodalmak, képzőművészetek, politikai koncepciók, stb. egyetemes és hazai viszonylatban.

Az időbeni folyamatok, meg a különböző országokban és egyidőben egymás mellett élő történeti személyek, intézmények, jelenségek vázlatos szemléltetésére igen alkalmas az olyan táblázatos összeállítás, amelynek függőleges tengelyében szerepelnek a századok, a vízszintes soraiban a pedagógiai elmélkedők, nevelési-oktatási intézmények, a pedagógusképzés, a különböző tudományok tudósai és felfedezései, a művészetek, a jelentős politikai változások, stb. Ilyen összehasonlítást több hallgató, hallgatócsoport készíthet közös munkával tanulmányozás közben, annak eredményeként.

A neveléstörténetet studírozó ifjú megtapasztalhatja, hogy az *új pedagógiai gondolat, eszme* evidens, láthatóan helyes mivolta ellenére is *csak lassan*, hosszabb idő elteltével *valósul meg a gyakorlatban*. Itt is társadalmi (emberi) átalakulás természetes üteme érvényesül: nincsen ugrás, a legradikálisabb eszmék is fokozatosan, letisztulva érvényesülnek. Gondoljunk a gyermekszerűség pedagógiai gondolatának több év-

százados vándorútjára. A társadalomban, így az iskolában is voltak, vannak ellentétes érdekű erők: az egyik hátráltat, konzervált, a másik erő újítani, változtatni akar. De létezik kényelmesség is, az u.n. inertia (tehetetlenség), amely ellene van bármiféle változtatásnak (mondván: minek már arra a rövid időre, amíg én tanítok).

Mindezt figyelembe kell venni, mikor pl. az *iskolát demokratizálni* akarjuk: csak fokozatosan, lépésről lépésre lehet kialakítani az igazgató és a tanárok, a tanárok és a diákok demokratikus viszonyát, a szülők, az önkormányzat és az iskola demokratikus kapcsolatát.

Ugyanez a helyzet az *iskolai autonómia, szabadság* terén is: a *helyi tanterv* elvileg már egy évszázada lehetséges, mégis a helyi óraterv, tananyag kiválasztás megvalósítása csak lassan megoldható, s ezekhez is hasznos a neveléstörténeti tájékozódás.

Az *egyed pedagógus szabadsága* a tananyag kiválasztás, az időbeosztás megtervezése, a módszerek megválasztása szintén sikeresebb lehet a korábbi tények, törekvések és kudarcok ismeretében.

A most készülő *oktatási törvény* demokratikus megvitatásában sem lehet mellőzni a neveléstörténeti tanulságokat. Ezek megmutatják a múltbeli történések elemzésénél azt a *sokoldalú, komplex, egymással összefonódó hatásrendszert*, amelynek eredőjeként végül az adott neveléstörténeti tény előállott. Ez a tanulság ösztönöz ma arra, hogy a *mai komplex összefüggéseket* alaposan, körültekintően, kölcsönhatásukban elemezzük és így dolgozzuk ki a *mai megoldásokat*, az adott kultúra állapotára, a társadalmi viszonyok figyelembevételével. Csak így kerülhető el egyrészt a másolás, az importálás, másrészt a gyökértelen újítás.

A *tudatos pedagógusi léthez* hozzátartozik, hogy a pedagógus saját magát, szakmáját (pedagógusi tevékenységét) el tudja helyezni az emberiség (homo sapiens, faber, ludens, stb.) történelmének folyamatában és jelenében. E nélkül élete csak „tengő” élet (Arany J.: Széchenyi emlékezetéből: ...”élni hogyha nem fajúlv-tengés,...”) s az ilyen tengőéletű pedagógus hatása a diákokra nem a legjobb.

A neveléstörténet tanulmányozásánál ügyelni kell arra, hogy *érdekes* legyen, ne száraz tények felsorolása, amely olyan egyhangú, mint a taposómalom és unalmat kelt. Legyen intő példa az, amit Arany János ír a Bolond Istókban: a történelem nem az volt, mi szellemnek mondatik, hanem a föld minden évszáma s királya, meg a tanító körmön-font királya (tankönyveink nyelvel!) A neveléstörténeti folyamat feldolgozásánál fel kell deríteni, hol folyik az a finom ér, melyen halad a cselekvés, érzet, eszme, azaz ahol a lényegi előrelépések vagy lényegi megtorpanások mutatkoznak. Így az *egész folyamatot* át lehet tekinteni, a részletek ezt a fő láncolatot díszítik, teszik színesebbé.

Az egész folyamat áttekintése természetesen nem jelentheti azt, hogy *mindent* igyekszünk feldolgozni, megtanítani. A modern pedagógus – mint a régi jó pap – holtig tanul, állandóan képzi magát. E permanens önképzés során a szükségleteknek megfelelően tájékozódni fog a neveléstörténetben is az előadódott probléma minél jobb megoldása érdekében.

A neveléstörténet oktatásában *egyetemen* a tanszabadság jegyében lehetséges egy-egy neveléstörténeti személyiség (pl. Comenius, Apáczai, stb.) monografikus feldolgozása egy-egy félév időterjedelmében. Kiváló példa erre Horváth Jánosnak, a nagyhírű pesti irodalomtörténész professzornak az élete. Egyetemi előadásainak sorozatát a legrégebb idők magyar irodalmával kezdte és nyugdíjbavonulásáig eljutott a 19. század közepéig, mindig újat mondva. Ezzel az eljárásával nagy irodalomtörténeti nemzedéket nevelt. Karácsony Sándor a debreceni egyetem pedagógiai katedrájának elfoglalásakor, 1942-ben az akkori középiskola gyökerének, Herbartnál kezdte el előadásait, majd rátért a herbartianusok, utána a magyar herbartianusok munkásságának elemzésére és így jutott el az akkori gimnázium problémáinak vizsgálatához. Az ilyen monografikus feldolgozás *formális* képzést nyújt: feldolgozásmódszertani, tanulmányozásmódszertani, kutatásmetodikai szemléletmód kialakulását segíti. Így elindítva egy-egy gyakorló pedagógus *kedves és bizonyos alapvető felkészítést* kap arra, hogy majd egy iskola, egy korszak, egy régió iskolatörténetét feltárja, megírja. Ennél az eljárásnál a tanári vizsgára önálló tanulással került feldolgozásra a neveléstörténetnek monografikusan fel nem dolgozott részei, az előre ismertetett követelmények szerint.

A *főiskolákon* eddig a neveléstörténetben is *tartalmi képzés* folyt: az ókortól kezdve folyamatosan végigtárgyalták az anyagot és a vizsga a tananyagot kérte számon: a tényeket, adatokat, életrajzot, műveket, a jegyzetben vagy tankönyvben előre megfogalmazott értékelést pozitív és negatív megállapításokkal. A hallgató ilyen rendszer mellett az eredeti művekkel gondolatokkal nem igen találkozott. Nem az egyes pedagógiai gondolkodóktól értesült annak feldolgozásáról, hanem *róla* hallott, olvasta mások véleményét. Ezen az utóbbi évtizedekben úgy igyekeztek az oktatók változtatni, hogy nagy pedagógusok művének, szöveggyűjteményeknek, korabeli tankönyveknek, módszertani írásoknak hallgatókkal történő önálló feldolgoztatása és szemináriumon közös megbeszélése, a korban elhelyezése, értelmezése útján próbáltak némi személyes kapcsolatot kialakítani, élményt szereztetni.

Meg kell azt is vizsgálnunk, milyen nehézségek adódnak a neveléstörténet oktatása, közös tanulmányozása során.

Az *oktatók* egy része történéssz képzettségű és nem tanította, nem dolgozta fel a pedagógia összes részstúdiumát (nevelésfilozófia, didaktika, nevelélmélet, módszertan, szervezattan, pedagógiai szociológia, stb., sőt idesorolom a didaktikai-módszertani célzatú oktatását a logikának). Ezeknél a kollégáknál biztosított az adott neveléstörténeti probléma tárgyalásánál a történeti összefüggések széles bázisa, de már nem ennyire biztosított a saját pedagógiai szemléletmód. – Az oktatók másik része pedagógusi, pedagógiai alapképzettségű, akik elvileg a pedagógia egész mezején járatosak. Náluk azonban gyakran nem elég mély az általános történelmi ismeretük, történetiszemléletük. – Vannak, hál’ Istennek szép számmal olyan neveléstörténeti oktatók is, akikben ez a két követelmény szervesen egyesül: ők az igazi nevelők a neveléstörténetnek a hallgatókkal megvalósítandó közös tanulmányozásában.

Sajnálatos, hogy sok oktató nem tud *idegen nyelven* eredetiben olvasni pedagógiai szerzőket. Mivel magyar fordításban nem könnyű egyes szerzők műveikhez hozzájárulni, nem kevesen vannak, akik nem ismerik az auktorok műveit, hanem csak a róluk szóló monográfiákat, tanulmányokat, jobb esetben a különböző véleményeket, értékeléseket. Így saját véleményt nem az eredeti mű, hanem az arról mások által kialakított felfogás alapján tudnak csak alkotni. Talán ma már nem fordul elő, hogy a neveléstörténetet öncélúan, *l’art pour l’art* oktatják. Ezt elkerülendő minden lehető alkalommal, természetesen belemagyarázás, a mai szempontok történetietlen visszavetítése nélkül, kapcsolni kell a múltat, mint előzményeket a mai problémákhoz.

Nehézségek adódnak a *hallgatóknál* is. Legtöbbjüknek nincs elegendő történeti ismerete, *nincs általános történetiszemlélete*, nem érdeklődik a múlt iránt. Így hiányzik az az alap, amelyhez könnyen kapcsolni lehetne a neveléstörténeti folyamatot. Problémát jelent az is, hogy nincs elegendő számú forrásmunka (auktor): igen nehéz hozzájutni pl. Comenius, Apáczai, Rousseau, Pestalozzi, Locke, Herbart, Dewey, Decroly, Freinet, Petersen, Kerschensteiner, stb. Eötvös, Kármán Mór, Fináczy, Nagy László, Imre Sándor, Karácsony Sándor, Prohászka Lajos, stb. eredeti műveikhez. A külföldi szerző anyanyelvi kiadványai sincsenek meg, pedig az idegennyelv szakosok már ezeket is olvashatják.

A felsőoktatási pedagógusképző intézmények autonómiájának napjainkban tapasztalható jelensége az, hogy az óraszámért való hadakozásban a neveléstörténet óraszámát csökkenteni törekcsenek. Ha ebben a hallgatók is egyetértenek a szaktanszékekkel, ez azt jelenti, hogy nem látják értelmét, szükségességét, hasznát e studiumnak. Eset-

leg azt mutatja, hogy nem érdekli őket a múlt, vagy unalmasnak tűnik számukra. Ugyanakkor az oktatók azt tapasztalják, hogy magasabb óraszám esetén, mikor a hallgatók jobban belemerülnek a neveléstörténeti problematikába, akkor kezd érdekessé válni számukra. Amikor belemélyednek egy-egy probléma történeti boncolásába, akkor kezdik értelmét, hasznát látni, amit a felületes, vázlatos, nem életszerű végigrohanásban nem tudtak érzékeltetni. – Az egymással szembenálló nézetek egyeztetése érdekében a szaktudományok képviselőivel beszélgetni kell és a dialógus során érvekkel bizonyítani a neveléstörténeti stádiumnak fontos, hasznos voltát. A hallgatókkal is fontos a dialógus folytatása, de emellett meg kell mutatni a gyakorlatban, átélelni velük, hogy ez a stádium érdekes is, hasznos is.

Ez utóbbi gyakorlati feladat másként oldható meg, ha a tantervben a neveléstörténet a képzés elején, a közepe táján vagy a végén kerül sorra. Mindegyik esetben más és más a lehetőség, de egyik elhelyezés sem abszolút jó, vagy abszolút rossz önmagában.

Karácsony Sándor pedagógiájának alapvető tételei

***

(Az írás eredeti megjelenése: Komlósi Sándor: Karácsony Sándor pedagógiájának alapvető tételei. In: Várnagy Elemér (szerk.): *Keresztény pedagógiai nyári egyetem*. Bálatonberény, 1993. Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 1994. 61-75.)

***

Ez az összefoglalás hasonló azokhoz a neveléstörténeti summázásokhoz, melyeket pl. Platon, Comenius, Apáczai, Herbart, stb. pedagógiájának ismertetésekor megszoktunk.

Karácsony a nevelésben döntőnek tartotta azt a 20. századi megállapítást, hogy *a gyermek, a növendék nem tökéletlen felnőtt, hanem teljesértékű gyermek, nőgyerek* (prepubertáskorú), *kamasz* (serdülő) és *ifjú* (adolescens). Ők a másik embert egocentrikus szempontból veszik tudomásul. Ezért vagy akadály, gátló tényező előttük, amelyet vagy lebirkóznak, ha tudják, vagy kikerülnek; illetve eszközként nézik érvényesülésükben és felhasználják.

Azt a felfogást is magáévá tette, hogy *az egyén autonóm, öntörvényszerű, szuverén, független lény*, akinek a pszichéje, érzelme, akarata zárt. *Az egyéni lélek továbbá egységes, oszthatatlan totalitás*, amely nem rakható össze részeiből.

Az *egyént testbeágyazottnak* (szómatikusnak) és *ugyanakkor transzcendensbe ágyazottnak* (pneumatikusnak, szelleminek) tekinti. *E két pólus közötti feszültség* játszódik le az egységes egyéni psziché területén. A testi szféra felől indulva funkcionál az életérzés, az érzélem, az értelem és az akarat. *Az egyéni hit* (vagy babonáság) *a transzcendens szférába* tartozik, nem pedig érzélem.

Ezeket az eredményeket érte el a tudomány, amikor Karácsony ezeket elfogadva felvetette a kérdést: *nevelhető-e az egyén autonómiájának sérelme nélkül*. Ugyanis minden kényszer, dresszúra, direkt nevelői ráhatás megsérti az egyén autonómiáját. Más előzmények mellett Wundtnak a Völkopsychoologie köteteiben kifejtett gondolatai adtak inspirációt új utak keresésére. *Wundt* azt bizonyította be, hogy a nyelv, a szokások, a vallás, a jog, a mitosz, összefoglalóan *a kultúra nem egyénlélektani alkotások, hanem néplélektani jelenségek*. Az ebben rejlő gondolatcsirát használta fel Karácsony néplélektani kutatásaihoz, de már nem a wundti felfogásban. Kortársa, *Gombocz Zoltán* is rámuta-

tott, hogy „... a szokásos értelemben vett individuális lélektan mellett *szükség van egy másik lélektanra, amely... a társas együttéléssel járó szellemi érintkezés*”-t feltételezi és magyarázza. Mert az *egyéni lélekzártsága* mellett, autonómiájának sérelme nélkül *képes, kénytelen nyitottságra is a társas érintkezésben*, a társas viszonyulásokban. Ezeket a viszonyulásokat *vizsgálja a társaslélektan*, mai nevén szociálpszichológia. Karácsony ezeket a kapcsolatokat legalább két egyén viszonyulásában vizsgálta, mert így egyszerűbb az interakciók elemzése. Itt jelent meg Karácsony koncepciójának *sarkpontja, a MÁSIK EMBER*.

A direkt nevelői hatás megsérti az egyéni autonómiát, ezért nem hoz igazi nevelési eredményt. Nevelni csak a társas funkciókon keresztül lehet. Az új nevelés ott kezdődik, ahol a *nevelő elfogadja a nevelési alapviszony társas voltát* és levonja ennek konzekvenciáit, és ezentúl másként foglalkozik a gyermekkel, másként megy be pl. órára. Az *egyéni lélektanra alapozott pedagógia tudománytalan, korszerűtlen, túlhaladott. Anakronisztikus ma már érzelmi, értelmi, akarat, hit nevelésről* beszélni. A növendék, a másik fél a nevelés gyakorlatában a kezdetektől valóságosan ott volt a nevelésben, de a társas kapcsolat csak ösztönösen sikerült, és általános az idomítás, a kényszerítés volt. A nevelés társas-viszonyulás jellege és ennek tár-saslélektani törvényszerűségei csak a 20. század 20-as évei óta tisztázódtak. *Tudományos igényvel manapság csak jogi, művészi, nyelvi-tudományos, társadalmi és vallási nevelésről lehet és kell gondolkozni és beszélni.*

Jogi neveléssel közvetve, indirekt módon lehet az egyik fél és a másik fél *biztonságának garantálására* nevelni s ennek *eredménye mindkét fél függetlensége.*

Művészi neveléssel közvetve lehet az *egyén érzelmeit gazdagítani és eredménye a formák őszintesége.*

Nyelvi-tudományos neveléssel közvetve lehet az *egyén tudását, értelmét* pallérozni s ennek *eredménye a jelentések világossága.*

Társadalmi neveléssel, tett-rendszerbeli neveléssel közvetve lehet az *egyén akaratát* nevelni s ennek *eredménye a cselekvés és szenvedés szabadsága.*

Vallásos neveléssel közvetve, lehet az *egyén hitét* erősíteni s ennek *eredménye az ember üdvösségének bizonyágtévő erejű hiteles tanúsága.*

A nevelés tehát *nem egyetlen személy tevékenysége, hanem a nevelő és a növendék együttes tevékenysége nevelési alapviszony* (a nevelés *korszerű formája*) az *autonóm nevelő és az autonóm növendék viszonyulása egymáshoz.* Csak ketten, közös akarat, egyetértéssel, együttműködéssel, érhetnek el eredményt, azaz növekedést.

A *nevelő és a növendék a viszonyban egyenjogú* (tehát egyik sem alá- vagy fölé-rendeltje a másiknak), de nem egyenrangú. A *növendéknek teljes joga és autonómiája van a kisgyerek, a nővgyerek a kamasz és az ifjú életének teljességére*, mert a fiatalabbak *mindig az adott jelenben élnek* a maguk teljes életét, és nem a jövőre készülnek. Egyetlen *fel-nőttnek sincs joga* többé diktatórikusan ráoktrojálni a maga felnőtt életét, a maga *felnőtt elképzeléseit* növendékére.

Nevelni csak úgy lehet, ha a *nevelő nem egyenrangú növendékével*, hanem a *nevelő magasabb társaslélektani kategóriában mozog viszonyulás közben* mint növendéke. A nevelőnek ez a deriváltabb, differenciáltabb funkcióbeli viszonyulása eredményezi azt, hogy *növendékét húzza felfelé, nem pedig tolja feljebb magánál magasabbra*. A *nevelő, mint felnőtt*, a hagyományos, un. „*tiszta-kategóriákban*” mozog, a *növendék* ilyen vonatkozásban új, az eddigi pedagógiákban nem, vagy ritkábban szereplő un. „*hibrid-kategóriákban*” viszonyul. A *nevelő művésziileg telitettebb és a kisgyereket a technika kategóriájába húzza fel*. *Nyelvileg, tudományokban közlékenyebb*, használt kifejezéseinek jelentése *egyértelmű, világos és a nővgyereket az erosz kategóriájába segíti*. A *nevelő társas gesztíóinak, tetteinek szabadságfoka nagyobb, ha szükséges, aktívabb, ha szükséges, sokkal nagyobb a türelme*, igen sokminden elszenvedésére képes és a *serdülőt az érték kategóriába* növeli. A *nevelő vallásos bizonyágtétele*, a transzcendens megoldások hiteles tanúságtétele az *iffút a világnézet magaslatára* neveli.

A *társaslelki viszonyulások is szerves egységet* alkotnak, oszthatatlan totalitásként funkcionálnak, a részfunkciókból nem rakható össze az egész. Kategóriái a *jogi, technikai, művészi, eroszbeli, nyelvi-tudományos, értékbeli, társadalmi-tettrendszerbeli és világnézeti viszonyulások* a szomatikus szféra felől haladva a transzcendens felé. A *vallásos viszonyulás* már nem a psziché területén, hanem a *transzcendens határán túl* zajlik, azért emberileg nem elemezhető.

A *nevelés a nevelő és a növendék együttes, közös tevékenysége, ketten tesznek egyet*. *Kölcsönösen egymásra vannak utalva: a közlékeny, a tájékozottabb, az odaadóbb nevelő és a kíváncsi, tájékozatlanabb növendék*. *Kölcsönösen hatnak egymásra és egymásra vonatkozásuk eredménye a növekedés*. Annyiban történik nevelés, amennyiben növekednek, nevelődnek. *Növekedvén nevelünk*, tehát a nevelőnek is állandóan növekedni kell. Csak annyi életközösségükben a nevelés, *amennyit ketten együtt végeznek*, csak ha a növendék valóban növekedni a nevelő funkciója révén, annak következtében.

A *nevelés a társaslélektan legmagasabb szférájában, a világnézetben*, annak is a legfelső fokán, a *világnézet áhitatos fokán* zajlik. Ez még

az emberi létnek és a társaspszichének a keretei közt történik; legmagasabb fok ugyan, de még nem transzcendens fok, azért lehet emberileg elemezni.

A nevelés a *fejlődő ember viszonya a másik emberhez a teljes kultúra, a teljes élet* jegyében. Tehát nemcsak intellektuális, oktatási szférában (Herbart, stb), nemcsak erkölcsi, etikai téren (Schneller, Foerster, stb). A *felnövekvő nemzedéket a teljes élet, az egységes, egyetlen létezés problémája érdekli*. Az élet, a létezés ezerféle formában jelenik meg, de a mai iskola – sajnos – a jelenségekről, tünetenyekről nem úgy beszél, mintha az egységes lét kérdéseit vizsgálná, hanem mozaikdarabocskákból akarja összerakosgatni a lét egységes, egyetlen képét, ami minden jószándékú törekvése ellenére sem sikerül, mert nem sikerülhet. Csak lexikon-tudást, keresztretjtvény- „kultúrát” eredményez.

A nevelés célja nem a jövőre, az *elkövetkezendő életre nevelés*, mert az ismeretlen, hanem a *fejlődő egyén életkorának megfelelő teljes élet biztosítása*. Minden életkorban az *adott gyermek valóságos relációhálózata* és tényleges élete és világa legyen az alap. A növendék *élete itt és most* zajlik; minden gyermek nagy, titokzatos és szent nász előtt áll a jövővel, ez a kettejük dolga, a gyermeké és a jövőé. Oda úgysem kísérhetjük őket, mi öregebbek, ott magára marad a fiatal lélek. A nevelő és a növendék együttes, közös élete elősegíti, hogy a gyermekkor teljes megélése után a *nővőgyermekkorba* nőjön át; majd a *nővőgyermekkor teljes megélése* után a *kamaszkorba* fejlődjön; a *serdülőkor teljes megélése* után érjen az *ifjúkorba*, majd az *ifjúkor teljes megélése* után lehetőleg ne csak nagykorúvá, hanem *felnőtté váljon* az emberi élet minden vonatkozásában.

A *nevelési módszerek* problémájának azt kell nagyon komolyan számbavenni, hogy én, a pedagógus *itt és most viszonyulok* a növendékekhez, holnap már nem a mai itt és most-ban leszek velük együtt. *Minden újabb kapcsolat egyedi, éljük az állandóan változó életet együtt a sok esetlegességgel tarkítva. Egyik módszert sem lehet technologizálni*. Az életnek, az időnek egymás után telő részeiben az események nem causa – effectus (ok-okozat)-ként következnek be, hanem antecedens – consequens-ként (előbb történt – utóbb történt). Abból, hogy ma valami sikerült, nem következik, hogy holnap is sikerülni fog. Ezért nem tanulságos, hogy valami tegnap miként történt, mert nem bizonyos, hogy ma is, holnap is ugyanúgy fog ismétlődni. Nem lehet módszeresen eljárni, csak a szabadság van nevelő hatással, ha az ember mint egyén maga cselekszik, vigyázva és magától értetődően és lesz, ahogy lesz.

Karácsony szerint a *tanár, a pedagógus nem szakember, nem értelmiségi*, hanem társasviszonyulása szempontjából *más, ennél több*. A

szakember, az értelmiségi *egy szűk területen járatos*, ezen a szűkre szabott területen, korlátok közt közlékeny, egyéb területen néma. Tudása atomisztikus, *szakjának az éppen érvényes tudományos eredményei szintjén képes funkcionálni*, az éppen mostani érvényeknek problémamentes megvalósítója. Egyetlen szakképzett pedagógus sem hiheti el komolyan, hogy az ő szakja kizárólagosan legfontosabb eleme a kultúrának, sőt magának az életnek is. *A tanár birtokában van szaktárgyai érvényes tudományos eredményeinek*, annyira, hogy *egy-egy tanítási óra merőkanálnyi anyagát nem tudása tavából, hanem tudása tengeréből meríti*, de tájékozottságát *nem tartja végleges érvényűnek*, sem tökéletesnek. Tudván tudja, hogy az a maga egészében nem vonatkozik a jövőre. Ha a tanárt „szakemberré” képezik, akkor tulajdonképpen szakemberré „züllesztik”, hiszen a kamaszt már az érték érdekli, s ez magasabb szintű viszonyulást igényel, mint a nyelvi-tudományos fok; az adolescens pedig már kételkedik a mai érvényekben, problémát lát az előző generáció megnyilvánulásaiban és reformot akar.

A tanár, a pedagógus nem tudós, mert a tudósnak a tudománya, a tanárnak a *növendéke, a gyermek a fontos*. A növendék az ismeretlen jövőt jelenti; a gyermek lehetőségei nagyobbak a pedagógusénál, ezért növendékeihez alázatosan, tisztelettel és áhítatosan viszonyul. Az idősebb ember lehetőségei már eléggé körülhatároltak, esetlen elrontott élete kudarcain szomorkodhat.

A tanár, a pedagógus Karácsony szerint bölcs, szofokrata, felnőtt, küldetéses lelkű egység. Felnőttnek akkor tekinthető, amikor a másik embert, a *növendékeit is, autonóm lényeknek tekinti* és ehhez igazodva viszonyul hozzájuk, tehát nem a maga képére és hasonlatosságára igyekszik formálni őket. A LÉT, a LÉTEZÉS értelmét keresi növendékeivel együtt, *élete nem szerep*, hanem egzisztenciális élet, ami azt jelenti, hogy *minden hirdetett tételéért egész életével felel*, (tehát hiteles személy) egészen a meg nem értettségig, az odaadásig, a „mártíromságig”. (Az eredeti fényforrások önmagukat emésztve világítanak, nem csupán „visszatükröznek” más fényforrást.) (Tantárgyai „szentek” számára, szívügyei, de *nem a jövőre szóló programot ad növendékeinek*, hanem tájékoztatja, informálja őket arról, hogy eddig ez történt, így állunk, de ez nem végleges helyzet, nem végleges megoldás, a ti dolgotok a folytatás. *Évszázadokban és kontinensekben gondolkodik* és él. Tudja, hogy az idősebbek tapasztalatai a saját idejükre vonatkoznak, tanulságaik nem föltétlenül érvényesek a fiatalok előtt álló időszakra. Anakronisztikus tehát bármely kijelentést, deklarált megállapítást véglegesnek nyilvánítani és az ellenkező állítást kiátkozni.

A pedagógus *bölcs, szofokrata*, aki a *teljes kultúra, a teljes élet jegyében működik együtt növendékeivel*, tehát a társasviszonyulásuk összes funkcióiban, a jog, a technika, a művészet, az erosz, a tudomány, az érték, a társadalom, a világnézet és a vallás kategóriáiban. Ezért, noha szaktárgyai közel állanak szívéhez, *széleskörű általános műveltsége is van*, enciklopédikus világnézet, *világrend birtokosa*. Ez *nem politizmus*, mert az *több tudományágban új eredmény* elérését jelenti. *Viszonyulásait a növendék változó életkorához képes alakítani, változtatni*: a gyermeknek játszótársa, a nőgyermeknek munkavezetője, serdülőnek ideálja, az ifjúnak trénera, ellenfele tud lenni.

A tanárt, a pedagógust *nem diplomája avatja illetékké a nevelésre*, hanem *szaktárgyainak szuverén birtoklása, széleskörű általános műveltsége* a lét problémáival kapcsolatban, és *pedagógiai erosza*. Az ilyen pedagógusnak „szabad” tanítani és nevelni, nem pedig „muszáj”. – A *diákot tehetsége* és az ebből következő *kultúrigénye* avatja illetékké. Az ilyen diáknak „szabad” tanulni és nem „muszáj” (ez utóbbi robotmunka). De a diáknak nem tanulni szabad, hanem végső esetben muszáj. A szabad embernek ugyanis nem az szabad, amit akar, ami jólesik neki, hanem szabad neki és nem muszáj neki a „jó”.

A tanár, a pedagógus *szofokrata, „mester”*. Az ifjuság tanulni akar a pedagógustól, mert igaznak tartja tudományát. A *mester* tanítani akarja őket, de Ő maga – látván a következő generációt – *kétkedik*, hogy igaz tudománya nem úgy igaz, ahogyan azt igaznak tartják. Az *ifjú cáfolni kezd*, a *mester* kötelezően *érvel, bizonyítja a maga igazát*, mert tanulságai bokrosabbak, gondolatai végiggondoltabbak, eredményei érettebb gyümölcsök. Tudja, hogy *csak a végsőig megvívott csatákkal óvhatja meg az ifjakat a tévedésektől, a kalandoktól*. A küzdelem gyakorlata közben *készségekkkel fegyverezni fel* az ifjakat, és *edzi* őket. Felajánlja tudományát, mint akciót, hogy az ifjuság reakciója születhessen belőle és így az ifjuság mennél potensebb szellemét virágoztathassa ki. *Végcélja* tehát *a mesternek nem a saját győzelme*, a mesternek *álul* kell maradnia, de *nem adhatja meg könnyen magát*, mert azt követeli az élet, hogy a küzdelem után nagyobb legyen az igazság valószerűsége.

Karácsony Sándor a nevelés tudományos vizsgálata során *eddig jutott* el. Ez a neveléstudományi rendszer, amelyben egyik láncszem kapcsolódik a másikba, *igen magas követelményeket támaszt a pedagógussal szemben*, melyeknek *teljesítésétől függ a nevelés eredményessége*. Ugyanis ezután senkisé is vonatkozhatik el a másik embertől, minden ezután pedagógiai viszonyulásban problematikussá tudatosul a másik ember. Erről a koncepcióról egy pedagógiai kandidátus azt mondta, hogy „bonyolult”. Ez valószínűleg így is van, de a sokféleképpen bonyo-

lult pedagógiai viszonyulásokat lehet-e (ha igen, meg kell csinálni), illetve szabad-e leegyszerűsíteni sematizálni.

Karácsony szerint a tudománynak, *minden tudománynak*, ha őszinte és tárgyilagos, az az *eredménye*, hogy a legkorszerűbb tudományos kutatási módszerekkel, az összes társtudományok eredményeinek korrekt felhasználásával azt bizonyítja, hogy az *elért „igazság” (pontosabban „érvény”)* nem végső igazság, a végső igazság csak egyre jobban megközelíthető, de soha el nem érhető, biztos, hogy a *mai ember nem jutott el a végső igazságig*. Ezt természetesen *ő a saját pedagógiai tanítására is vonatkoztatta* és már életében ezt vallotta. 1952-ben bekövetkezett halála után a szociálpszichológia, és más, a nevelésben érdekelt tudományok részben megerősítették eredményeit, részben kiegészítették, pontosították, itt-ott kiigazították. *A következő generáció feladata, hogy ismerje meg tanításait, értse meg mondanivalója lényegét*, és a tudomány azóta elért eredményeinek felhasználásával, *vele vitatkozva folytassa a neveléstudomány színvonalas művelését*. Némely keresztyének félig-meddig lebeszélnek a fiatalokat a tudományos munkáról, mint hiú erőfeszítésről, ahelyett, hogy felfegyvereznék őket erre a munkára. A korszerű eszmeáramlatoknak nem téves, hanem elégtelen és célra nem vezető voltát kellene inkább figyelmükbe ajánlani.

A neveléstudománynak az a feladata, hogy a legkorszerűbb vizsgálódások eredményeként bemutassa, hogy *milyen felelősségteljes, milyen komplex, milyen dinamikus folyamat a nevelő és növendék viszonyulása egymáshoz*. És egyúttal azt is bizonyítsa, hogy *másként nem oldható meg a növendék növekedése*. Ha nem így történik a folyamat, mindennek lehet mondani, de nevelésnek nem. Ha ezek a követelmények túl magasak, ha emberi erővel ezeket nem lehet teljesíteni, *ha emberi igyekezet kevés ehhez, akkor más nagyobb erőre van szükség*, de olcsóbban, egyszerűbben nem oldható meg a nevelés. Karácsony szerint *a nevelés sikeréhez transzcendens erő szükséges* (non currentis, neque volentis, sed miserentis Dei).

De ehhez *a kegyelemhez a pedagógus csak akkor folyamodik, ha már minden emberi erőfeszítést megpróbált, és nem ért el eredményt*. *Ha belátta, hogy emberi erővel csak további „pedagógiai bűnöket” követ el: tovább is a saját igazsága az abszolút igazság, őrzi „tekintélyét”, nem tűr kritikát, nincs kellő figyelemmel a növendék különbözőségére, állandóan ítélkezik, stb., stb.* Ha őszintén önszetört sikertelenségén, *ha megbánta pedagógiai bűneit* (atyák, ne ingereljétek gyermekeiteket!) *és feladta addigi önös pedagógiai magatartását, és mindezek után elfogadta Jézusnak a pedagógiai bűnöktől is megváltó ingyen kegyelmét.* Így

az isteni kegyelem által felszabadultan a transzcendens erő segítségével másként folyik majd nevelőmunkája.

Néhány korábbi „keresztyén” pedagógia fel sem vetette azt a problémát, hogy vajon a korabeli neveléstudomány követelményeit meg tudja-e, meg tudhatja-e valósítani a pedagógus. *Nem vetette fel a „pedagógiai bűnbánatot”,* lelki összetörést s nem csak ez után utalt a kegyelem elfogadására, hanem az emberi erőfeszítések kudarca előtt már bibliai idézetekkel igyekezett „keresztyéniesíteni” a pedagógiát. *Karácsony Sándor a kegyelem dogmatikai hangsúlyozásával tartja lehetségesnek a nevelést.*

Karácsony ezt a tudományos rendszert „mellékterméknek” minősítette írásaiban, s azt hangsúlyozta, hogy *nem a tan a fontos, hanem az élő kapcsolat a nevelő és a növendék között.* Én magam az egyik legnagyobb ajándékot kaptam akkor, amikor vele élő kapcsolatban lehettem egy évtizednél hosszabb ideig, s részesülhettem e nem mindennapi „melléktermék” létrejöttének folyamatában is.

Sic Fata Volunt: Pályakép – Önarckép

***

(Az írás eredeti megjelenése: Komlósi Sándor: Sic Fata Volunt: Pályakép – Önarckép. In: Bodor Péter – Pléh Csaba – Lányi Gusztáv (szerk.): *Önarckép háttérrel*. Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai. Pólya Kiadó, Budapest, 1998. 152-155.)

***

A pszichológiával 1938-ban, VIII. gimnazista koromban találkoztam, amikor is félévig tanultunk a Böhm Károly – Tankó Béla *Lélektan és Logika* című tankönyvéből. Nem pszichológia szakos tanár tanította, s e stúdium nem tett rám semmi jelentős hatást.

Mivel 1933-tól cserkészkedtem, őrsvezetőként szükségét éreztem annak, hogy valami útmutatást kapjak a rám bízott cserkészekkel való foglalkozáshoz. Nem elégitett ki az, hogy utánozzam előző őrsvezetőimet. A *Vezetők könyve* (szerkesztette és részben írta Sík Sándor) megadta a kellő segítséget, hiszen ebben volt gyakorlati pszichológia. De a szokásos „Kim-játékban”, amely megfigyelés utáni tárgyfelsorolást igényelt, nem jutott eszembe a lélektanban tanult „emlékezet”.

A debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára iratkoztam be 1938 szeptemberében magyar–latin szakra. Mivel a cserkészetben már próbáltam „nevelni” cserkészeimet, s mivel határozottan tanárnak készültem, tájékoztam az egyetem Neveléstudományi Tanszéke felől. De az ottani „pedagógia” nem vonzott, túl száraznak tűnt. Barátaimmal elmentünk Karácsony Sándor magántanári óráira, és ez megnyerte tetszésemet, mert életszerű nevelési problémákat vetett fel, amelyek elemzése ráirányította figyelmemet a társaslélektanra. Előadásai mellett elkezdtem tanulmányozni könyveit; magyar szakosként és leendő tanárként a *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* (1939) című könyve jelentett számomra döntő hatást. A „másik ember” szerepe, fontossága – amely e mű mindent átható nézőpontját alkotja – kezdte szemléletmódomat átformálni. A *Bekezdéstől a frázisig* című nyelvészeti szakdolgozatomban azt mutattam be, hogyan alakul a beszédbeli fogalmazásban az elbeszélés, hogyan lesz belőle szövegszerű összevonás, kifejezés.

Ettől kezdve a társaslélektan egyetemi tanulmányozásán és Karácsony sorban megjelenő könyveinek feldolgozásán felül az ifjúsági mozgalomban vállalt szerepeimben igyekeztem pszichológiai tudásomat a gyakorlatban is felhasználni: a Keresztyén Ifjúsági Egyesületben,

a Soli Deo Gloria Szövetségben, a Pro Christo Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetségben, majd a debreceni Győrffy Kollégiumban, továbbá középiskolai tanári, középiskolai diáktotthoni, egyetemi internátusi munkámban.

A második világháború után társaslélektani szemléletemet – Karácsonynak továbbra is meghatározó szerepe mellett – Mérei Ferenc tanulmányából, valamint Makarenko két regényéből (Az új ember kovácsa, Igor és társai) kiolvasható szemléletmódja megerősítette. Ez a társaslélektani szemlélet szövi át az 1948-as dátumozású *Hogyan nevelhetünk szabad embereket* című pályadíjnyertes tanulmányomat, amelyet azonban 1949 tavaszán a nyomdából elkoboztak állítólagos pedológiai szemlélete miatt.

1950-ben, mint a politikailag üldözött Karácsony Sándor munkatársának, el kellett hagynom a debreceni egyetemi tanársegédi állásomat, ahonnan Pécsre a középfokú Tanító- és Óvónőképző Intézethez kerültem tanárnak. A társaslélektani alapozású pedagógiai koncepciómat, valamint a tanítóképzésben hivatalosan nem szereplő pszichológiát a pedagógia s a nevelésmódszertan tantárgyak oktatásába rejtve igyekeztem átadni hallgatóimnak és kollégáimnak. Ezt folytattam tudományos kutatásokkal is megtámogatva, amikor 1953-ban a pécsi Pedagógiai Főiskola Pedagógia Tanszékére kerültem.

A pécsi tanszék egyhangúan támogatta Kelemen László akkor indított vizsgálatait, melyek arra irányultak, hogy felderítsék: egy-egy általános iskolai tantárgyban és egy-egy osztályban mennyi ismeretanyagot halmoz fel a tanterv, a tankönyv, és ezt hogyan képes feldolgozni az adott életkorú tanulók közül a jeles, a jó, a közepes és a gyenge tanuló. Ez az egész vizsgálat egy, a tanulók életkori sajátosságait jobban figyelembe vevő nézetet szeretett volna egzakt kognitív-pszichológiai vizsgálatokkal alátámasztani egy új tanterv kialakításához. Kelemen Lászlót a korabeli tudománypolitika pedológusnak igyekezett feltüntetni, és ellenséges ideológiát képviselő kutatását több ízben be akarták tiltani.

1954-ben kezdtem el önálló kutatómunkát a családi nevelés és családpszichológia témákban nevelés-élektani irányultsággal. Abból indultam akkor ki, hogy lévén a család igen bonyolult és összefonódott egység, a család vizsgálatához nem a mennyiségi, azaz nagyszámú család statisztikai feldolgozása az első lépés, hanem esettanulmányok készítése, egy-egy család belső viszonyrendszerének feltárása. E tárgykörből az első közleményem a Pedagógiai Szemle 1956/3. számában jelent meg, amelyet Mérei Ferenc az 1956-os Balatonfüredi Pedagógiai

Konferencián igen nagyra értékelt.³ Ez egyértelmű biztatást adott a további kutatásra. A következőkben már statisztikai feldolgozásra is alkalmas mintát vizsgáltam meg, majd ezeknek szociálpszichológiai összefüggéseit dolgoztam fel több tanulmányban. E kutatási eredményeim egy részéről számoltam be az 1966-os moszkvai XVIII. Nemzetközi Pszichológiai Kongresszuson tartott előadásomban, majd az 1968-ban megvédett kandidátusi disszertáciomban.

Kutatásaim előrehaladtával egyre izgatóbbá vált számomra a családi nevelés bizonyos vonatkozásainak nemzetközi összehasonlítása. 1964-ben féléves ösztöndíjjal Moszkvában, Leningrádban és Kijevben tanulmányoztam a családkutatás és a családi nevelés kutatásának helyzetét és eredményeit. Fontos tapasztalatcserét jelentett a Harcsev családszociológus professzorral folytatott eszmecserém.

Jelentős szemlélet- és tapasztalatbővülést eredményezett számomra az, amikor Kijevben Urie Bronfenbrenner amerikai szociálpszichológus kutatóval, a Cornell Egyetem professzorával találkoztam, aki szintén a családi szocializáció kérdéseit, főleg az értékek rendszerét, a szülői magatartásformák tükröződését, valamint a gyermekszülő magatartásformák összefüggéseit kutatta. Ez a szakmai találkozás egy hosszú távú közös kutatás alapjait vetette meg. Kidolgoztuk, miként fogunk több országban azonos módszerekkel családkutatásokat és azok eredményeit összehasonlítani. A hosszú távú, „cross-cultural study” egyik eredményeként ki tudtuk mutatni, miként hat a család, illetve a kortárscsoport a gyermek értékorientációira, magatartására, döntéseire. E vizsgálat eredményeiből is több tanulmányom jelent meg. Jelentős eredménynek tekinthető, hogy a magyarországi anyag felhasználásával több külföldi munkatárs nemzetközi összehasonlító tanulmányt jelentetett meg saját országában. A Cornell Egyetemmel virágzó közös kutatási projektum folytatódhatott volna, ha tanszékünk hivatalosan együttműködési szerződést köthetett volna a Cornelllel. Ez azonban abban az időben nem volt lehetséges. A legtöbb, ami megvalósulhatott, az az volt, hogy 1969 őszén három hónapos meghívásra a Cornell Egyetemen végezhettem kutatást, amely idő alatt kutatási anyagunk közös számítógépes feldolgozását készítettem el,

---

³ Mérei Ferenc a következőket mondta (Kömlösi 1956) közleményéről:

„Kömlösi Sándor tanulmánya a családi nevelésről érdekes és eredeti munka. Figyelemre méltó módszertani szempontból, amennyiben a szempont gazdag, sokrétű, aprólékos elemzésének bevezetését jelenti a magyar neveléstudományba. Vérbeli magyar munka, amelyben nem érvényesülnek... sémák: nem más földön, más körülmények között szerzett tapasztalatok »általánosítása«, hanem sajátos, sokat ígérő magyar kezdeményezés.” (Balatonfüredi Pedagógus Konferencia, 1956. október 1-6. Rövidített jegyzőkönyv. Budapest, 1957, Pedagógiai Tudományos Intézet. 208.)

valamint az, hogy Bronfenbrenner professzor az évek során többször jött szakmai látogatásra és nyilvános előadás tartására Magyarországra. A szülői magatartásformák elemzéséből, valamint a prepubertás korú tanulók különböző környezeti-szociális hatásra bekövetkező értékdöntéseiről („dilemmakutatás”) több közleményem jelent meg.

1969-ben meghívást kaptam, hogy Hermann Alice-zal együtt részt vegyek az International Study Group on Early Child Care munkájában, Magyarországot képviselve. A nemzetközi csoportban dolgozva ket-tőnk közös szerzőségében jelent meg a *Hungarian Chapter* 1972-ben és 1973-ban *Early Child Care in Hungary* címmel. E kutatások hazai aktualitását a „GYES” bevezetése, illetve ennek hatékony felhasználása körüli problémák (például GYES-neurózis) adták.

A hetvenes és nyolcvanas években a Janus Pannonius Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékén a neveléstörténet és neveléstudomány elmélet tantárgyak oktatását kellett ellátnom 1990-es nyugdíjba vonulásomig. Eme időszakban azonban a szociálpszichológiai vizsgálataimat kénytelen voltam abbahagyni.

Nyugdíjasként pedagógusképző főiskolákon, nemzetközi konferenciákon, továbbképzéseken ismertetem Karácsony Sándor társaslélektani szemléletű pedagógiáját. Ezekből néhány publikációt is megjelentettem. Továbbá a Károli Gáspár Református Egyetemen tartok előadásokat.

SZABADMŰVELŐDÉS

EGY ÚJ VILÁGBAN

– Molnár-Kovács Zsófia interjúja Komlósi Sándorral –

***

Karácsony Sándor az 1945-1948 közt működő Országos Szabadművelődési Tanács elnöke volt. Tanítványi köréhez tartozott a Pécsi Pedagógiai Főiskola, majd a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karának főiskolai tanára, Dr. Komlósi Sándor. A 87 éves nyugalmazott pedagógus 2007. július 17-én hunyt el. Három héttel a halála előtt, június 26-án volt szerencsém elkészíteni vele egy interjút, mely a szabadművelődés eszméjét, a második világháború után megvalósuló paraszttoktatás lehetőségeit és saját személyes tapasztalatait, benyomásait veszi górcső alá. Örökségül hagyott szavai termékeny részletekkel gazdagítják a pedagógiai oktatás történelmi valóságát.

***

Milyen személyiség volt Karácsony Sándor? Egy összképet szeretnék kapni róla.

Nagyon elfogadó ember volt, de nemcsak a tanítványaival szemben, hanem aki a szakmában dolgozott, azok iránt is.

Mit vallott Karácsony Sándor saját pedagógiai hitvallásának, amit mindenképpen követni igyekezett?

Azt, hogy a pedagógus és a növendék csak ketten együtt tudnak menni valamire, ha tudnak.

Mi az, amit Ön a leginkább megtanult és átvett tőle?

Ezt a bizonyos társas viszonyulást, hogy kettőnk közös lelki megnyilvánulása az, ami komolyan számításba jöhet. Tehát az ebből eredő pozitívumok, az ebből eredő növekedés mindkét fél, így a pedagógus számára is hasznosak.

Karácsony Sándor külföldi utazásai, illetve a külföldi szerzők művei mennyire hatottak az ő szabadművelődési elméletére?

A korabeli európai valamirevaló pedagógiai, szociálpszichológiai irodalmat nagyon jól ismerte. Ezeket értékelte és fölhasználta a maga számára, amennyiben beleillettek az elképzelésébe. Mindig serkentett bennünket arra, hogy a komoly francia, német, angol és olasz pedagógiai, pszichológiai irodalmat próbáljuk figyelemmel kíséreni. Az angolok, a francia Sorbonne és általában a genfi iskola szerepelt az emlegetett nyugati tudósok között. Ugyanakkor Makarenkót is ismerte és nagyon szerette.

Hogyan vélekedett Karácsony Sándor a szabadművelődési korszakról?

Ő volt a szabadművelődés atyja, hogy így mondjam. A Kommunista Párt által vezetett hivatalos közoktatáspolitiká nemigen szerette ezt a szabadművelődési irányzatot, mert nem a párt dogmái szerint épült föl. Karácsony Sándor azonban nem kormányprogramban gondolkodott, hanem a társadalom öntevékenységében, s úgy vélte, hogy ebbe a folyamatba a kormány besegíthet. A kormány azonban gyakran ellene tett ennek a társadalmi mozgalomnak.

Mit gondolt Karácsony Sándor a szabadművelődésen belül a parasztkutatásról?

Az ő sajátos kultúrájukat szerette volna támogatni, hogy az ne egy egzotikum legyen, mint az afrikaiak kultúrája, hanem jöjjön elő a magyar nép mély kultúrája. Ezért szerette Bartókot, Kodályt, Lajta Lászlót és ezt az egész irányzatot. Elfogadta a Jánosi Sándor által képviselt regöscserkészetet, és kedvelte az eredeti magyar népdalokat, melyeket Kodály, Bartók és tanítványaik gyűjtöttek össze.

A felnőtt parasztnak oktatása milyen formában működött a második világháború után?

A szabadművelődés rendszerén belül minden megyében, minden községben megszervezték a szabadművelődési tanácsokat, melynek országos elnöke Karácsony Sándor volt. Sajnos az országban nem volt elegendő számú megfelelő szakember, aki képesnek bizonyult elég magas színtről, mégis aprólékosan meglátni és irányítani a dolgokat.

Milyen tanfolyamokon vehettek részt a parasztek a második világháború után, amelyek a műveltségüket előbbre mozdították?

Egy, illetve három hónapos bentlakásos népfőiskolák működtek, nagyon szerteágazó tematikával. Történelmi, irodalmi, társadalomtudományi, tehát szociológiai, szociográfiai és gazdasági részük is volt. A három hónapos tanfolyam bizonyult igazán jónak, mert a parasztek ilyenkor együtt éltek, együtt laktak. Ez azt jelentette, hogy az előadásokat, meg minden mást nemcsak a hivatalos szemináriumon vitattak meg, hanem mikor lefeküdtek akkor is, meg amikor felkeltek másnap, akkor is. Szombaton meg vasárnap is. A témákat tehát alaposan megemésztették. A tanfolyamok értéke aszerint is alakult, hogy az előadók mennyire találták meg a közös hangot a résztvevőkkel, a szünetekben mennyire tudtak velük elbeszélgetni. Sok múltott azon is, hogy a szemináriumvezetők, akik velük laktak, mennyire bizonyultak gazdag tudású és tapasztalatú embereknek, mennyire tudták előmozdítani a résztvevők gondolkodását.

Az egyes falvakban milyen tanfolyamokat rendeztek?

Ez az adott faluban élő szakemberektől függött. Voltak-e egyáltalán olyanok, akiket a falu mezőgazdasági téren, vagy zöldség- és gyümölcs-termesztés, netán állattenyésztés terén elfogadott tanítónak. Attól is függött, hogy központi helyen feküdt-e a falu, ahová a járás szakembereket tudott biztosítani, a hallgatóság pedig a környék falvaiból is érkezhettek. Ezeknek az előadásoknak egy idő múlva központi brosúrájuk keletkezett, melyeket ide-oda lehetett küldeni. A nyomtatott brosúrákat levéltárakban vagy esetleg a résztvevőknél még most is meg lehet találni.

Meséljen nekem az arany- és ezüstkalászos gazdasági tanfolyamokról! Mi volt a célja ezeknek? Hogyan szerveződtek?

Jelentkezni lehetett rájuk. Résztvételi díjat kellett fizetni, de volt, aki nem tudta kifizetni. Ilyenkor meg kellett nézni, hogy honnan tudnak pénzt szerezni a részvételre. A helyiséget is bérelni, takarítani és fűteni kellett. Az előadókat is hurcolni kellett. Tehát vonaton el tudtak menni valameddig, de onnan lehet, hogy autóval, hintóval vagy szekérrel kellett elvinni őket oda, ahol maga az előadás történt. Az embereket el kellett helyezni éjszakai szállásra is. Ezek a szervezési gondok mind felmerültek.

Az embereket mi vitte arra, hogy egy háború utáni nehéz időszakban ezekre a tanfolyamokra jelentkezzenek? Mi motiválhatta őket?

Akkor az emberek úgy érezték, hogy most valami új világ jön. Tehát a tudásnak lesz valami értelme. A tudással lehet valamit produkálni, anyagi jólétet stb.

Az arany- és ezüstkalászos tanfolyamok milyen hosszúak voltak? Vegyesek. Egy, illetve három hónaposak.

Aki elvégzett egy ilyen tanfolyamot, mihez kezdett vele? Felhasználta a gazdaságában?

Igen, és ha volt a falunak közös gazdasága, akkor esetleg ott is alkalmazták, hogy a tudása felhasználásával segítse azt a gazdasági egységet.

Ön akkor fiatal tanársegéd volt. Láta jelentőségét az arany- és ezüstkalászos tanfolyamoknak?

Igen. Ha jól emlékszem 1946-ban Mikepércsen, Debrecentől 10 km-re is rendeztek ilyen tanfolyamot. Ott mindenféle mezőgazdasági, történelmi, irodalmi, szociológiai előadás elhangzott. Volt előadás a földbirtokreformról is. Néhányan kijártunk oda, és magyar irodalomból tartottunk beszámolókat, előadásokat. Fontos volt, hogy a falusi emberek látókörét egy kicsit tágítsa az ember, hogy a saját falusi problémáikon túllássanak. Tehát érezzék azt, hogy a saját problémájukkal nincsenek egyedül. Érezzék, hogy az új társadalmi rendszer éppen abban tud segíteni, hogy ezt megoldják mindenütt.

Mindezek a példák jelzik a szabadművelődési módszerek fontosságát. A múlt személyes emlékeinek felidézése, a megfogalmazott értékítéletek a korszak jobb megismeréséhez, és Dr. Komlói Sándor emlékének megőrzéséhez is hozzájárulnak.

Molnár-Kovács Zsófia

KOMLÓSI SÁNDOR

PUBLIKÁCIÓINAK JEGYZÉKE

1947

Keleti nyelvek az iskolában. In: *Keleti Kapu*. Debreceni Magyar-Román Társaság, Debrecen, 1947. január, 12-16.

1948

Hogyan nevelhetünk szabad embereket? Neveléstudományi dolgozatok társaslélektani és -logikai alapon 7. Társaslélektani Intézet, Debrecen, 1948.

1954

A Pécsi Állami Pedagógiai Főiskola kiállítása. In: *Felsőoktatási Szemle*. III. évf. 1954. 7-8. sz. 372-376.

1955

A pedagógusok nevelőmunkája a családban. In: *Köznevelés*. XI. évf. 1955. 21. sz. 496-500.

A szülői tekintély jelentősége. In: *Család és Iskola*. 1955. 3. sz. 6-7.

Kulturális nevelés a családban. Útmutató előadók számára. Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1955.

Makarenko művei. 4. kötet. In: *Pedagógiai Szemle*. V. évf. 1955. 4. sz. 426-435.

Munkára nevelés a családban. Útmutató előadók számára Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1955.

1956

A családban folyó nevelőmunka megismerése. In: *Pedagógiai Szemle*. VI. évf. 1956. 3. sz. 225-247.

Beavatkozhat-e a pedagógus a család nevelőmunkájába? In: *Köznevelés*. XII. évf. 1956. 8. sz. 181-183.

Hogyan készítsük feljegyzéseinket tanítványaink családjáról? In: *Iskoláink – Nevelőink*. Pécs, 1956. július. 18-22.

Milyen szempontok szerint ismerjük meg tanítványaink családját? In: *Iskoláink – Nevelőink*. Pécs, 1956. április. 9-23.

1957

Az osztályfőnök munkája a családdal. In: *Pedagógiai Szemle*. VII. évf. 1957. 6. sz. 4-16.

Komlósi Sándor. In: Faragó László – Szarka József – Zibolen Endre (szerk.): *Balatonfüredi Pedagógus Konferencia*. 1956. október 1-6. (Rövidített jegyzőkönyv). Kézirat. Pedagógiai Tudományos Intézet, Budapest, 1957. 141-148.

1958

A családi és iskolai nevelés összhangja. Referátum és vitazáró. Elhangzott az MSZBT által rendezett országos pedagógus konferencián. 1958. MSZBT. január 16-17.; 2-22.; 62-64.

Neveléstörténet. Főiskolai jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1958.

1959

A szocialista erkölcsi nevelés a tanítási órán kívül. In: *Felsőoktatási Szemle*. VIII. évf. 1959. 7. sz. 379-385.

A Tanácsköztársaság közoktatásügyéről. In: *Baranyai Művelődés*. 1959. március. 3-10.

Emlékezzünk a Tanácsköztársaság közoktatásügyére. In: *Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyve 1958-1959*. Pedagógiai Főiskola, Pécs, 1959. 6-23.

Társadalom és iskola, pedagógiai propaganda. Előkészítő anyag a Reformbizottságnak. Sokszorosítás, 1959.

1960

A diákotthoni nevelés néhány kérdése. II. In: *Köznevelés*. XVI. évf. 1960. 4. sz. 109-110.

A Magyar Tanácsköztársaság közoktatási politikája. In: *Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyve 1959-1960*. Pedagógiai Főiskola, Pécs, 1960. 9-16.

A potsdami Pedagógiai Főiskola pedagógiai intézetében folyó tudományos kutatómunka. In: *Pedagógiai Szemle*. X. évf. 1960. 5. sz. 459-465.

„Az ifjúsági szervezetek nevelőmunkája” c. tantárgy a pedagógusképző felsőoktatási intézményekben. In: *Felsőoktatási Szemle*. IX. évf. 1960. 5. sz. 317-318.

Az örsvezetőképzés néhány módszere. In: *Úttörővezető*. 1960. 12. sz. 10-11.

1961

A helyes napirend kötelességtudásra nevel. In: Putnoky Jenő (szerk.): *Öröm és gond a gyermek*. Gyermekismeret és nevelési tanácsok szülők számára. Kincses Könyvek, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 127-133.

A magyar nőmozgalom pedagógiai tevékenysége 1945-48-ig. In: *Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyve 1960-1961*. Pedagógiai Főiskola, Pécs, 1961. 103-125.

A napközi otthon a szülői ház segítőtársa. In: Putnoky Jenő (szerk.): *Öröm és gond a gyermek*. Gyermekismeret és nevelési tanácsok szülők számára. Kincses Könyvek, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 134-142.

Az osztályfőnök munkája a családban. In: *Segédkönyv az osztályfőnöki munkához az általános iskolák nevelői számára*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 79-94.

Ép testben – ép lélek. In: Putnoky Jenő (szerk.): *Öröm és gond a gyermek*. Gyermekismeret és nevelési tanácsok szülők számára. Kincses Könyvek, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 160-166.

Mit értünk kulturális nevelésen? In: Putnoky Jenő (szerk.): *Öröm és gond a gyermek*. Gyermekismeret és nevelési tanácsok szülők számára. Kincses Könyvek, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 183-195.

Nagy értékünk – falusi gyermek. In: Putnoky Jenő (szerk.): *Öröm és gond a gyermek*. Gyermekismeret és nevelési tanácsok szülők számára. Kincses Könyvek, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 43-52.

Neveléstörténet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.

1962

A magyar nőmozgalom pedagógiai tevékenysége 1949-61-ig. In: *Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyve 1961-1962*. Pedagógiai Főiskola, Pécs, 77-105.

Az iskola és a család kapcsolatának 15 éves alakulása hazánk felszabadulása után. In: Dancs István – Simon Gyula (szerk.): *Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből. II.* Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, 1962. 269-354.

Az osztályfőnöki órák néhány problémája. In: *Pécsi Pedagógiai Főiskola Módszertani Közlemények.* 1962. 5. sz. 3-19.

1963

A családi nevelés egyes kérdéseinek tanulmányozása az NDK-ban. In: *Pedagógiai Szemle.* XIII. évf. 1963. 2. sz. 168-179.

Iskolásgyermek otthoni tanulásának vizsgálata. In: *Magyar Pedagógia.* 1963. 2. sz. 156-190.

Kiss Gyula – Kiss Béla: Pedagógiai tervezés az általános iskolában. [Könyvismertetés] In: *Pedagógiai Szemle.* XIII. évf. 1963. 7-8. sz. 752-755.

Újabb adalékok Arany János nagykőrösi tanárságához. In: *Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei* 1963. Pécsi Szikra Nyomda, Pécs, 1963. 179-203.

1964

Egyes családok szociológiai alaptényezőinek felderítése és pedagógiai hatásuk elemzése. In: *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* 1963. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 345-372. (Társszerző: Komlósi Sándorné)

K. Diederich: Elternhaus und Schule. (Ein Beitrag zur inneren Schulreform). In: *Pedagógiai Szemle.* XIV. évf. 1964. 7-8. sz. 755-762.

Neveléstörténet. Kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest, 1964.

1965

A család pedagógiai légkörének és a tanulók tanuláshoz való viszonyának összefüggése. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Évkönyve 1965*. Pécsi Szikra Nyomda, Pécs, 1965. 53-90.

Az iskola és a család kapcsolata. In: Simon Gyula (szerk.): *Nevelés-ügyünk húsz éve 1945-1964*. Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 271-318.

Die Aufgaben des Klassenleiters in Zusammenarbeit mit den Eltern. In: *International Review of Education*. UNESCO Institute for Education. XI. 1965. 2. sz. 175-188.

Neveléstörténet és összehasonlító pedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.

1966

A család pedagógiai légkörének és a tanulók tanuláshoz való viszonyának összefüggése. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 10. Pécs, 1966. 21-43.

Attitude of 10-14 year old schoolchildren toward their studies and work as affected by family atmosphere. In: *XVIII. International Congress of Psychology*. Problems of Mental Development and Social Psychology. Abstract of Communications. Moscow, 1966. 318-319.

10-14-year-old-schoolchildren's attitudes toward their studies and work affected by the family atmosphere. In: *XVIII. International Congress of Psychology*. 35. Symposium. Social Factors in the Development of Personality. Moscow, 1966. 209-214.

Vlian'ie Szemejnoj atmoszferi otssen'ie uczenikov 10-14. let k'ucsebe i rabote. In: *XVIII. International Congress of Psychology*. 35. Symposium. Social Factors in the Development of Personality. Moscow, 1966. 204-208.

1967

A családi légkör hatása a 10-14 éves tanulók tanulásához és munkához való viszonyára. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 11. Pécs, 1967. 23-28.*

A 10-14 éves tanulók nevelése a családban. Kandidátusi értekezés. Kézirat. MTA Levéltára. Budapest. 1967.

Pataki Ferenc: Makarenko élete és pedagógiája. In: *Pedagógiai Szemle.* XVII. évf. 1967. 6. sz. 556-561.

Szülők iskolája – Párizs. In: *Köznevelés.* XXIII. évf. 1967. 15-16. sz. 623-625.

1968

A pedagógiai tárgyak oktatásának fejlődése a Pécsi Tanárképző Főiskolán. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 12. Pécs, 1968. 47-84.*

A tanári hivatásra nevelés problémái és feladatai c. előadáshoz hozzászólás. In: Zombor Zoltán (szerk.): *Az általános iskolai tanárképzés problémái.* A tanárképző főiskolák megalapításának 20. évfordulóján rendezett tudományos ülészak előadásai, korreferátumai és hozzászólásai. Tanárképző Főiskola, Eger, 1968. 140-143.

A 10-14 éves tanulók munkára nevelése a családban. Kandidátusi értekezés tézisei. Kézirat. Budapest, 1968.

Újabb vizsgálatok a családi nevelés tényezői köréből. In: *Tanulmányok a neveléstudomány köréből 1967.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. 255-288.

1969

A köznevelés fejlődése Jugoszláviában. In: *Magyar Pedagógia*. 1969. 3. sz. 291-309.

A pedagógiai kutatás problémái Magyarországon. In: *Felsőoktatási Szemle*. XVIII. évf. 1969. 11. sz. 688-690.

A pedagógusképző tanintézetek közösségi nevelőmunkájáról folytatott szekcióvitájának összefoglalója a II. Országos Felsőoktatási Nevelési Konferencián Debrecenben. In: Széchy Éva (szerk.): *A diákközösség öntevékenysége a felsőoktatásban*. A hallgatók részvétele felsőoktatási intézményeink szocialista nevelőtevékenységének alakításában. Tanönyvkiadó, Budapest, 1969. 289-293.

A Tanácsköztársaság közoktatásügyének néhány kérdése, különös tekintettel a dunántúli iskolákra. In: *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság nevelési ügyének köréből*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1969. 28-65.

Nevelési feladatok a Főiskolán. Bevezető előadás a Pécsi Tanárképző Főiskola nevelési konferenciáján. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 13. Pécs, 1969. 13-28.

1970

A szülői magatartásformák mintái felsőtagozatos tanulók szemével. In: *Magyar Pszichológiai Tudományos Társaság III. Tudományos Jubileumi Nagygyűlése*. 1970. november 3. és 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 85-86.

A 10-14 éves tanulók munkára nevelése a családban. Kandidátusi értekezés tézisei (1968). In: *Pedagógiai Szemle*. XX. évf. 1970. 2. sz. 123-131.

Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság déldunántúli területének közoktatásügyéhez. In: *Baranyai Művelődés*. 1970. április. 97-102.

Ludwik Chmaj: Utak és tévutak a huszadik század pedagógiájában. [Könyvismertetés] In: *Pedagógiai Szemle*. XX. évf. 1970. 3. sz. 273-276.

1971

A neveléstudomány helyzete, feladatai, intézményei, kapcsolatai más tudományokkal témával foglalkozó IV. szekcióban hozzászólás. In: *Ötödik Nevelésügyi Kongresszus jegyzőkönyve*. II. kötet. Budapest, 1971. 209-210.

A pályaválasztás indítékainak alakulása általános iskolai tanulónál és szüleiknél. In: *Pályaválasztási tanácsadás*. 1971. 1. sz. 1-4.

A szülői viselkedésformák mintái – ahogyan a felsőtagozatos tanulók látják. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 15. Pécs, 1971. 47-64.

Jean Hassenforder: Szabad idő és nevelés. [Könyvismertetés] In: *Magyar Pedagógia*. 1971. 1-2. sz. 199-202.

Neveléstörténet. Tanárképző főiskolai tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. (Bereczki Sándor és Nagy János társszerzőkkel)

Vlpyv pedagogieckij klimy na vztah ziakov k. práci. In: *Jednota Skola*. 1971. 4. sz. 322-333.

1972

Az Eötvös-féle népnevelési egyletek alakítására irányuló törekvések sorsa Baranyában. In: *Baranyai Művelődés*. 1972. március. 75-83.

Early Child Care in Hungary. In: *Early Child Development and Care*. 1. 1972. 4. sz. 337-459. (Hermann Alice társszerzővel)

Early Child Care in Hungary. International Monograph Series on Early Child Care Nr. 1. Gordon and Breach, London-New York-Paris, 1972. (Hermann Alice társszerzővel)

Kutatásmódszertani szeminárium neveléstudományi kutatók számára. In: *Módszertani Közlemények*. XII. évf. 1972. 3. sz. 121-124.

Módszer a felsőtagozatosok tanuláshoz és házimunkához való viszonyának vizsgálatára. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 16. Pécs, 1972. 41-54.

Wzory zachowan rodzicielskich w oczach dzieci 10-14 letnich. In: *III. Ogólnopolska konferencje Psychohigieny Rodziny: Rola rodziny w zyciu dziecka*. Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, Warszawa, 1972. 17-18.

1973

A családi nevelés módszerei. In: Füle Sándor (szerk.): *A nevelés gyakorlata*. Segédkönyv a Pedagógia c. tanárképző főiskolai tankönyvhöz. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. 289-366.

A családi nevelés tartalmi kérdései. In: *Tervtanulmány az MTA Pedagógiai Kutatócsoportja számára az 1973-80. évekre*. Kézirat. MTA PKCS. Dokumentáció.

A szülők bánásmódja 10-14 éves gyermekükkel. In: *Baranyai Művelődés*. 1973. 1. sz. 46-52.

Organizacija mezsdunarodnogo isszledovanyija problem doskolnogo voszpityanija. In: *Voproszű voszpityanija i obrazovanyija v zarubezsnih sztranah*. Obcsej Pedagogiki Akad. ped. Nauk SZSZSZR-Moszkva, 1973. 39-44.

Szülői magatartásformák különböző társadalmi réteghez tartozó, valamint dolgozó és htb. anyák családjában. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 17. Pécs, 1973. 95-108.

Vizsgálat a családi nevelés demokratizmusáról. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 17. Pécs, 1973. 3-18.

1974

A családi életre nevelés általános kérdései, a család szociális sajátosságai és erkölcsi jellemzői. In: *Segédanyagok a családi életre nevelés iskolai feladataihoz*. Budapest, 1974. (Judi István és Komlósi Júlia társszerzővel)

A pedagógiai kutatómunka és a gyakorlat egymásra-találása. In: *Baranyai Művelődés*. 1974. 1. sz. 15-19.

Az iskola mint működő szervezet. In: *Az MTA Pécsi Alközpontjának kutatási tervtanulmánya az 1974-80. évekre*. Kézirat. MTA PKCS. Dokumentáció.

Munkára nevelés a családban. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.

Vizsgálat a családi nevelés demokratizmusáról. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 18. Pécs, 1974. 3-18.

1975

A falusi nyolcadikosok családbeli nevelésének néhány jellegzetessége. In: *A falusi nyolcadik osztályos tanulók fejlettsége és nevelése*. II. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1975. 66-99.

A falusi nyolcadikosok kísérleti konfliktus-szituációban hozott döntéseinek alakulása. In: *A falusi nyolcadik osztályos tanulók fejlettsége és nevelése*. I. Kiadja a Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1975. 151-164.

A mai magyar munkáscsaládok nevelésének néhány vonatkozása. In: *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Acta Academiae Paedagogicae in Civitate Pécs, Tom. 19. Pécs, 1975. 43-52.

A szülői magatartásformák mintái – felsőtagozatos tanulók szemével. In: *Ifjúság és pszichológia*. Pszichológiai tanulmányok XIV. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1975. 51-56.

Huszonöt éves a Pedagógiai Szemle. In: *Pedagógiai Szemle*. XXV. évf. 1975. 6. sz. 483-490.

Reaction to the school-TV-programmes on biology of sexual maturity among rural parents. In: *Semnaire sur „Le role de la television dans l'education des parents” Sopron (Hongrie) 4-9. Octobre 1971*. UNESCO, 1975. 137-139.

Szülői magatartásformák mintáinak nemzetközi összehasonlítása. In: *A Magyar Pszichológiai Társaság IV. Tudományos Jubileumi Nagygyűlése*. 1975. november 17. és 18. Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest. 106.

Zu einigen ausgewählten Fragen der Erziehung in der heutigen ungarischen Arbeiterfamilien. In: *Erziehung durch die Arbeiterklasse*. Wissenschaftliche Konferenz am 13. und 14. November 1974. an der Friedrich-Schiller Universität Jena. 1975. 128-136.

1976

A család és a környezet szerepe a nevelésben. In: Lux Alfréd (szerk.): *Az alakuló ember*. Gondolat, Budapest, 1976. 63-85.

A családi közösség szocializációs funkciója. In: *Kultúra és Közösség*. 1976. 1. sz. 19-32.

A családi nevelés érték közvetítő szerepe. In: *Nemzetközi Neveléstudományi Munkaértekezlet 4. Közösség – személyiség – program, szocialista életmód, az ifjúság mozgalmi tevékenysége*. Kézirat. Balatonfüred-Zánka, 1976. 34-46.

Városi általános iskolai tanulók erkölcsi attitűdszintje és ennek változásai szülői, illetve osztálytársi környezet hatására. In: Hunyady György – Pataki Ferenc – Váriné Szilágyi Ibolya (szerk.): *Szociálpszichológiai kutatások Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1976. 325-337.

1977

A család a változó világban. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Pedagógiai füzetek, Budapest, 1977.

A családi életre nevelés módszerei. In: Füle Sándor (szerk.): *A nevelés gyakorlata.* Segédkönyv a Pedagógia című tanárképző főiskolai tankönyvhöz. 2. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest. 1977. 291-336.

A családi közösség szocializációs funkciója. In: B. Vörös Gizella (szerk.): *A Kultúra és Közösség c. elméleti folyóirat 1974-1976-ban megjelent cikkeinek ismertetői.* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1977. 36.

Értékek, értékelések a mai szülők tudatában. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Az iskola és közvetlen környezete szocializáló hatásrendszere.* Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1977. 233-287.

Felsőtagozatos tanulók tanuláshoz való viszonya (attitűdje). In: Komlósi Sándor (szerk.): *Az iskola és közvetlen környezete szocializáló hatásrendszere.* Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1977. 125-157.

Néhány iskola nevelőtestületének önarcképe. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Az iskola és közvetlen környezete szocializáló hatásrendszere.* Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1977. 7-36.

Szuhomlinszkij a szocialista pedagógia fejlődésének fő vonalán. In: Debreczeni Ferenc et al. (szerk.): *A szovjet pedagógia és a mai iskola problémái.* (Az MTA Debreceni és Pécsi Bizottság felolvasó ülésének anyaga). Debreceni Pedagógiai Füzetek 1. Debrecen, 1977. 55-63.

V. A. Szuhomlinszkij a marxista-leninista pedagógia nagy alakja (1918-1970). In: *Baranyai Művelődés.* 1977. 4. sz. 3-10.

SZERKESZTŐ

Az iskola és közvetlen környezete szocializáló hatásrendszere. Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs. 1977.

1978

A család értékközvetítő szerepe. In: *Népfront*. 1978. 8. sz. 8-12.

A nevelés, az oktatás, a pedagógiai elmélet a rabszolgatartó társadalomban. (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 13-16.

A neveléstörténetről (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 9.

A nevelésügy a magyar feudalizmus virágzó szakaszában (1250-1526) (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 18-19.

A XVIII. századi francia materialisták pedagógiai nézetei (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 37-38.

Apáczai Csere János munkásságáról (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 29-31.

Changes in Hungarian Families. In: *Ekistics*. Vol. 45. No. 272. 1978. September-October, 369-370.

Comenius (Komensky) (1592-1670) (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 22-24.

Disterwegről (1790-1866) (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 56-57.

Herbart pedagógiai elmélete (1776-1841) (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 51-55.

John Locke (1632-1704) (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 34-36.

Makarenko (1888-1939). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 80-84.

Marx (1818-1883) és Engels (1820-1895) pedagógiai elveiről. In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 60-63.

Pedagógiai elméletek és reformpedagógiai törekvések a múlt század végén és századunk első felében (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 64-73.

Pestalozzi pedagógiai munkássága (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 44-48.

Rousseau pedagógiája (Kivonatosan). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 39-41.

Usinszkij (1824-1871). In: Heszke Béla (összeáll.): *Pedagógiai jegyzet és szöveggyűjtemény*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 58-59.

SZERKESZTŐ

Neveléstörténeti olvasókönyv. Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.

1979

A család életének ciklusai. In: Komlói Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 93-97.

A család funkciói. In: Komlói Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 47-89.

A családi életre nevelés általános kérdései. In: Komlói Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 7-9.

A gyermeki tulajdonságok szülői és iskolai értékelésének viszonya. In: Zúkovits Imre (szerk.): *Az oktató-nevelő munka a pedagógiai és pszichológiai kutatások tükrében*. Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1979. 117-125.

A Magyar Pedagógiai Társaság Baranya megyei és Pécs városi Tagozatának tevékenysége. In: Simon Gyula (szerk.): *Egy évtized a szocialista nevelésügyért*. A Magyar Pedagógiai Társaság szakosztályainak, tagozatainak tevékenysége. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1979. 269-280.

A neveléstudomány tárgya, feladatai, felosztása és tudományközi kapcsolatai. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia I.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 60-66.

A nevelőmunka és annak fejlődése. In: Wéber Mihály (szerk.): *A Pécsi Tanárképző Főiskola harminc éve. 1948-1978*. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1979. 24-55.

A népesedéspolitikai határozat. In: Komlói Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 24-30.

A pedagógiai jelenségek vizsgálata. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia I.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 67-80.

A szocialista család fejlődési tendenciája. In: Komlói Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 90-92.

Az Irányelvek az ifjúság családi életre neveléséhez. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 31-33.

Az iskola szerepe és feladata a családi életre nevelésben. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 225-240.

Családszociológiai ismeretek. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 34-46.

Felelősségünk a gyermekért. Pedagógiai füzetek, TIT Pedagógiai és Pszichológiai Választmánya, Budapest, 1979.

Hazai előzmények. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 19-23.

Hungary: Residential Nurseries. In: Payne, Christopher J. – White, Keith J. (ed.): *Caring for Deprived Children*. International Case Studies of Residential Settings. London, 1979. 14-33. (Komlósi Ákos társszerzővel)

Néhány külföldi kezdeményezés. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 10-18.

Present-Day Value-System by Parents in Hungary. Elhangzott a XVIII.th International Seminar on "The Child and the Family in Changing Society". Helsinki, 1979. november, 26-30.

Szülői magatartásformák alakulása hét országban, ahogy a gyermekek látják. In: *Pszichológiai Tanulmányok XV*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 259-272.

The Changing Role of Parents in Children Rearing in Hungary. In: Doxiadis, Spyros – Nakou, Sheena – Tyrwhitt, Jaqueline (ed.): *The Child in the World of Tomorrow*. A window into the future. Proceedings of the Athens International Symposium July 2-8. Pergamon Press, Oxford, New York, 1979. 231-234.

Családi életre nevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.

1980

A család. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 200-217.

A nevelés folyamata. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 19-31.

A pedagógiai kísérlet néhány kérdése. In: *Kutatások a tanulóifjúság körében.* Kutatásmódszertani tanácskozás az MTA PKCS-ban 1979. szeptember 25-26. MTA Pedagógiai Kutatócsoport. Kézirat. 1980. 44-57.

A pedagógiai kísérletről. In: Petrikás Árpád (szerk.): *Személyiség, rendszereiv, nevelés.* Cikkek, tanulmányok, kutatási eredmények pedagógia szakos hallgatók, kutatók és gyakorló nevelők részére. KLTE, Debrecen, 1980. 280-294.

A politechnikai nevelés. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 139-147.

A serdülő és a család. In: *Egészségnevelés.* 1980. 4. sz. 162-165.

A testi nevelés. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 115-124.

A világnézet-alakítás: a nevelés átfogó funkciója. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II.* Tanárképző Főiskolai Tankönyvek, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 32-42.

Adalékok a mai szülők és gyermekeik neveltetéséhez. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Az iskolának és közvetlen környezetének személyiségformáló hatásrendszere II.* Az OTTKT 6. főirány 2.2.3 témacsoportja. Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1980. 152-170.

Az erkölcsi nevelés. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II. Tanárképző Főiskolai Tankönyvek*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 84-115.

Főbb nevelési alapelvek. In: Szántó Károly (szerk.): *Pedagógia II. Tanárképző Főiskolai Tankönyvek*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 7-18.

SZERKESZTŐ

Az iskolának és közvetlen környezetének személyiségformáló hatásrendszere II. Az OTTKT 6. főirány 2.2.3 témacsoportja. Tanulmányok. Pécsi Tanárképző Főiskola, Pécs, 1980.

1981

A családi nevelés értékkevetítő szerepe. In: Horváth Lajos – Majzik Lászlóné – Petrikás Árpád (szerk.): *A szocialista nevelés – a szocialista nevelőiskola.* Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1981. 431-437.

Dokumentumok a magyar nevelés történetéből 1849-1919. [Könyvismertetés] In: *Pedagógiai Szemle.* XXXI. évf. 1981. 1. sz. 80-81.

Kísérlet-fejlesztés-innováció. In: *Kutatásmódszertani Tanulmányok.* Debreceni Pedagógiai Füzetek 2. Debreceni Akadémiai Bizottság, Debrecen, 1981. 74-92.

Olvasói-írói megjegyzések. A Pedagógiai Szemle 30. évfordulóján. In: *Pedagógiai Szemle.* XXXI. évf. 1981. 5. sz. 407-408.

Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII-XX. századi történetéből. [Könyvismertetés] In: *Pedagógiai Szemle.* XXXI. évf. 1981. 12. sz. 1195-1198.

1982

A családi életre nevelés pedagógiai problémái a televízió egyes műsoraiban. In: *Televízió és családi nevelés.* Nemzetközi Oktatótelevíziós Szeminárium, Magyar Televízió, Eger, 1982. október 7-12. 32.

A családi nevelés érték közvetítő szerepe. In: Horváth Lajos – Majzik Lászlóné – Petrikás Árpád (szerk.): *A szocialista nevelés, a szocialista nevelőiskola*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 1982. 431-437.

Contributions to the History of the First Nursery School in Pécs, 1839-1845. In: Ottó Vág (ed.): *Conference Papers for the 4th Session of the International Standing Conference for the History of Education*. Budapest, 7-10. September 1982. Vol. 1. Eötvös Loránd University, Budapest, 1982. 184-191.

Pädagogische Probleme der Erziehung zum Familienleben in einzelnen Fernsehprogrammen. In: *Televízió és családi nevelés*. Nemzetközi Oktatótelevíziós Szeminárium, Magyar Televízió, Eger, 1982. október 7-12. 42.

The Pedagogical Problems of Education for Family Life in some Television Programs. In: *Televízió és családi nevelés*. Nemzetközi Oktatótelevíziós Szeminárium, Magyar Televízió, Eger, 1982. október 7-12. 35.

1983

A család és az óvoda, a család és az iskola. In: *Család és iskola*. Személygyűjtemény és bibliográfia az 1983-as tavaszi nevelési értekezlethez. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1983. 5-16.

A családi nevelés alapvető társadalompolitikai és pedagógiai kérdései, különös tekintettel az egészségnevelésre. In: Kálmánchey Zoltán (szerk.): *Egészségnevelés a családban 14 éves korig*. I. rész. A Pécsi Akadémiai Bizottság Filozófiai-Pedagógiai-Pszichológiai Szakbizottsága és Sportbiológiai Munkabizottsága által 1982. november 25-én rendezett tudományos konferencia anyaga. Pécs, 1983. 5-14.

A köznevelés feladatai és módszerei a családi életre nevelésben. Családi életre nevelés sorozat I. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Egészségügyi Ismeretterjesztés, Budapest, 1983.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság Pécsi Fiókkörének tevékenysége (1910-1931). In: *Magyar Pedagógia*. 1983. 4. sz. 395-404.

A pedagógus szerepre felkészítés néhány problémája. In: Vastagh Zoltán (szerk.): *A pedagógus szerepre való felkészítés kísérleti útjai*. Vitaülés 1983. május 11-én, Pécsen. Közoktatási Kutatások I. Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv 6 Főirány Iroda, Budapest, 1983. 10-27.

A Ratio Educationis 1777-i és 1806-i kiadásának magyar nyelvű fordítása. [Könyvismertetés] In: *Magyar Pedagógia*. 1983. 3. sz. 324-329.

1984

Az első pécsi kisdedovó. In: *Magyar Pedagógia*. 1984. 3. sz. 315-325.

Palovecz János (szerk.): A magyar felsőoktatás helyzete. [Könyvismertetés] In: *Magyar Pedagógia*. 1984. 2. sz. 239-241.

Pedagógusok és szülők kapcsolata. In: *Egészségnevelés a családban 14 éves korig*. II. rész. A Pécsi Akadémiai Bizottság Filozófiai-Pedagógiai-Pszichológiai Szakbizottsága, Sportbiológiai és Általános Orvosi Munkabizottsága által 1983. november 17-én rendezett tudományos konferencia anyaga. Pécs, 1984. 43-45.

1985

A pedagógus és a szülő korszerű kapcsolata, együttműködése. In: Vastagh Zoltán (szerk.): *Kommunikációs szituációk pedagógiai elemzése*. Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar, Pécs, 1985. 101-126.

Ajánlás a szülői munkaközösségeknek az 1985/86-os tanévre: Serdülnek a gyermekek. Hazafias Népfrent, Budapest. 1985.

The First University in Hungary – Pécs 1367 – and its Societal Background. In: *Higher Education and Society Historical Perspectives*. 7th International Standing Conference for the History of Education. Univesidad de Salamanca. Vol. 1. Salamanca, 1985. 322-332.

1986

A család és a környezet szerepe a nevelésben. In: Gácsér József – Szarka József – Vastagh Zoltán (szerk.): *Pedagógia Szöveggyűjtemény I.* Egységes jegyzet. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 154-171.

A pedagógus és a szülő együttműködése. In: *Magyar Pedagógia.* 1986. 3-4. sz. 318-332.

A pécsi felsőoktatási intézmények 40 éves történetének vázlata. In: Antal Gyula – Sándor László (szerk.): *Változó Baranya.* Tanulmányok a megye történetéből, 1945-1985. MSZMP Baranya Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága, Pécs, 1986. 399-406.

Adalékok a pécsi felsőoktatási intézmények 40 évének történetéhez. In: *Változó Baranya.* Pécs, 1986.

Irányelvek az ifjúság családi életre neveléséhez. In: Vidosfalvi Margit – Sótonyi Péter (szerk.): *A családi életre nevelés.* TIT, Budapest, 1986. 9-42.

The Debate about the Introduction of Compulsory Elementary Education of 1848 in Hungary. In: *Introduction, Development and Extension of Compulsory Education.* 8th Session of the ISCHE Volume I. Parma 1986. 133-141.

Weszely Ödön életútja. In: *Baranyai Művelődés.* 1986. 2-3. sz. 4-14.

1987

Le changement dans les jouets des filles et des garçons villageois d'age préscolaire dans les familles hongroises au cours du Xxe siècle. In: *Jouet et jeu dans l' Histoire de l' Education de la petite enfance.* Groupe International de Travail sur l' Historire de l' Education de la Petite Enfance. Actes de la 3 rencontre. Paris, 25-28 Mars 1986. Université René Descartes. Paris V. Par Eric Plaisance et Jeanne Contou. Paris, 1987. 49-58.

Pécsi Óvodák 1987 előtt. In: *Magyar Pedagógia.* 1987. 4. sz. 392-407.

The Agricultural-Industrial School of Samuel Tessedik (1742-1820). In: Jedan, D. – Hagen, P. F. (eds.): *Educational Thinkers of the Enlightenment and their Influences in Different Countries*. Conference Papers for the 2nd Meeting of the International Standing Working Group on Education and Enlightenment (within the ISCHE). Murray, Kentucky USA, 1987. 174-185.

Weszely Ödön, a Szeminárium első igazgatója. In: *Budapesti Nevelő*. XXIII. évf. 1987. 1. sz. 17-34.

Weszely Ödön életútja. In: *Weszely Ödön Emlékkülés*. 1985. november. Baranya Megyei Tanács, Pécs, 1987. 4-14.

SZERKESZTŐ

History of International Relations in Educations. Conference papers for the 9th Session of the International Standing Conference for the History of Education. Pécs, 31st August to the 3rd September 1987. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1987.

The history of teacher training for preschool education. Conference papers for the 4th Meeting of the International Standing Working Group for the History of Early Childhood Education, within the ISCHE. Pécs, August 27-29, 1987. Regional Committee at Pécs of the Hungarian Academy of Sciences, Janus Pannonius University Faculty of Humanities Sciences and Education Institute of Education. Pécs, 1987.

1988

A nevelésügy az 1848-49. évi polgári forradalom és szabadságharc időszakában. In: Horváth Márton (főszerk.): *A magyar nevelés története I*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988. 339-386.

Az iskola és a családok, a pedagógus és a szülők együttműködésének új stratégiája a gyermekek nevelésében. In: *Pedagógusképzésünk nemzetközi kitekintésben*. Acta Paedagogica Debrecina, KLTE, Debrecen, 1988. 117-120. (Balkányi Magdolna társszerzővel)

Koncepció a pedagógus és szülő együttműködésére. In: Szántó Károly (szerk.): *Az intézményes nevelés elméleti alapjai*. Kutatási beszámoló. Pécs, 1987. június 5. Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara, Pécs, 1988. 13-29.

Social Conditions and Prestige of Elementary School Teachers in 19th Century Hungary. In: *Social Conditions and Prestige of Teachers in Different Periods and in Different Countries*. 10th Session of the ISCHE, Finland. Vol. II. Joensuu, 1988.

1989

A pécsi püspöki tanítóképző intézet története (1900-1923). In: Sándor László (szerk.): *Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1989. 1. sz. 55-67.

Ajánlás a szülői munkaközösségeknek az 1989/90-es tanévre (Adjuk vissza a tudás becsületét!). Hazafias Népfront, Budapest, 1989.

Fejezetek a pécsi óvodák történetéből. In: Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás*. Baranyai Levéltári Füzetek, Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1989. 474-484.

"Geography", a Part of the Historical Subject-Complex in the Teaching Plan of the Education Act of 1868 in Hungary. 11th Session of ISCHE in Oslo, 1989. 9-12. August.

Vitéz János szerepe a magyar értelmiség nevelésében. In: Pál Lenke (szerk.): *Vitéz János műveltségisménye*. Tanulmányok. Esztergomi Tanítóképző Főiskola, Esztergom, 1989. 58-71.

1990

A községi és felekezeti népiskolák iskolaszékei, az állami népiskolák gondnokságai. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények*. Tanügyigazgatás-történeti tanulmányok. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1990. 2. sz. 7-14.

Das Erscheinen der Bestrebungen von Diesterweg im „Pécsi Tanítóegylet“ und in seiner Zeitschrift „Néptanoda“. Diesterweg-Ehrung, Berlin 1990. Oktober 30-31.

Die Schule in Ungarn zwischen Systemhaltung und Erneuerung in der Aufklärungszeit (1750-1825). In: Schmale, Wolfgang – Dodde, Nan L. (Hg.): *Revolution des Wissens? Europa und seine Schulen im Zeitalter der Aufklärung (1750-1825).* Verlag Dr. Dieter Winkler, Bochum, 1990.

György Maróti's two Drafts of School Reform in the "Collegium Debreceniense". 12th Session of ISCHE. Charles University of Prague, August 23-26, 1990.

Schulreformen in der ungarischen Geschichte (18-20. Jahrhundert). Aachen, 1990. Oktober 14-17. Bildungsgeschichte und Europäische Identität.

SZERKESZTŐ

Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények. Tanügyigazgatás-történeti tanulmányok. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1990. 2. sz.

1991

Karácsony Sándor és a hazai neveléstudomány. In: Petrikás Árpád – Bajkó Mátyás (szerk.): *Karácsony Sándor öröksége.* DAB Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet, Debrecen, 1991. 104-133.

1992

A neveléstörténet a modern pedagógusképzésben. In: Mészáros István (szerk.): *A főiskolai-egyetemi neveléstörténeti oktatás mai problémái.* A Hani Alapítvány által rendezett keszthelyi konferencia anyaga, 1991. november 21-23. Hani Alapítvány, Budapest, 1992. 5-11.

Érzelmi-művészi nevelés Karácsony Sándor pedagógiájában. In: *Keresztény Pedagógiai Nyári Egyetem II.* Janus Pannonius Tudományegyetem BTK Pedagógia Tanszék, Pécs, 1992. 70-76.

Karácsony Sándor korszerűsége. In: Barcza József (szerk.): „*Kezünknek munkáját tedd állandóvá!*” A Magyar Reformátusok II. Világtalálkozásának Emlékkönyve. Magyar Reformátusok Világszövetsége, Debrecen, 1992. 262-264.

Schulreformen in der Geschichte des ungarischen Schulsystems (18. bis 20. Jahrhunderts). In: *Bildungsgeschichte und europäische Identität*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1992.

1993

Karácsony Sándor pedagógiája. In: Kovács Andrásné (szerk.): *Alternatív pedagógiák az óvodában*. Szakmai Tanácskozáson elhangzott előadások összefoglalói. Baranya Megyei Pedagógiai Intézet, Pécs, 1993. 54-64.

1994

Karácsony Sándor pedagógiájának alapvető tételei. In: Várnagy Elemér (szerk.): *Keresztény pedagógiai nyári egyetem*. Balatonberény, 1993. Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 1994. 61-75.

1995

Alapvető ismeretek a családról. In: Komlósi Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*. Átdolgozott 1. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995. 15-93.

SZERKESZTŐ

Családi életre nevelés. Átdolgozott 1. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.

1998

Sic Fata Volunt: Pályakép – Önarckép. In: Bodor Péter – Pléh Csaba – Lányi Gusztáv (szerk.): *Önarckép háttérrel*. Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai. Pólya Kiadó, Budapest, 1998. 152-155.

2000

Lorántffy Zsuzsanna iskolákat támogató tevékenysége. In: Tamás Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemsasszonya, Lorántffy Zsuzsanna*. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára. Rákóczi Múzeum, Sárospatak, 2000. 145-159.

2002

Törekvések a közoktatás reformjára az 1848-49-es forradalom és szabadságharc időszakában. In: Balogh László (szerk.): *Hagyomány és megújulás a magyar oktatásban*. Neveléstörténeti konferenciák 2000. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 2002. 31-44.

2004

Történelmi szemléltetőanyag az első világháború korából. [Könyvismertetés] In: *Budapesti nevelő*. XL. évf. 1-4. sz. 195-196.

Történelmi szemléltetőanyag az első világháború korából. [Könyvismertetés] In: *Neveléstörténet*. 1. évf. 2. sz. 189-190.

2005

Hűséges tanítványok, hűséges nevelők. [Könyvismertetés] In: *Iskola-kultúra*. XV. évf. 2005. 5. sz. 102-104.

Összeállította: Molnár-Kovács Zsófia

KOMLÓSI SÁNDORRÓL

MEGJELENT ÍRÁSMŰVEK

1970

Komlói Sándor. In: Földvári Rózsa – Takács József (összeáll.): *A Pécsi Tanárképző Főiskola tudományos és módszertani közleményeinek cikkei* (Bibliográfia). A Pécsi Tanárképző Főiskola Könyvtárának kiadványai 6. sz., Pécs, 1970. 36.

1973

Komlói Sándor. In: Takács József (szerk.): *A Pécsi Tanárképző Főiskola oktatóinak szakirodalmi munkássága*. (Bibliográfia). 25 év a pedagógusképzés szolgálatában. Pécs, 1973. 111-116.

1982

Komlói Sándor. In: Takács József (szerk.): *A Pécsi Tanárképző Főiskola oktatóinak szakirodalmi munkássága*. II. 1973-1980. (Bibliográfia). Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara, Pécs, 1982. 120-124.

1990

Dr. Komlói Sándor szakirodalmi munkássága 1947-1990. In: Sándor László (szerk.): *Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1990. 3. sz. 267-277.

Sándor László (szerk.): *Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények*. Komlói Sándor főiskolai tanár 70. születésnapjára és a tanítóképzői, főiskolai, egyetemi oktató működésének 47. éves évfordulójára szeretettel ajánlják tanítványai, barátai és tisztelői. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1990. 3. sz.

Vastagh Zoltán: Komlói Sándor hetvenedik születésnapjára. In: Sándor László (szerk.): *Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények. Csonkai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1990. 3. sz. 15-19.*

1991

Nemzetközi nevelés és művelődéstörténeti emlékülés Komlói Sándor 70 éves jubileuma tiszteletére. (1991. május 21-22., Pécsi Akadémiai Bizottság Székháza, Pécs, Jurisics M. út 44.) [Konferenciakiadvány]

2007

Dr. Komlói Sándor (1920-2007). In: *Dunántúli Napló*. XVIII. évf. 2007. július 26. 13.

Várnagy Elemér: In memoriam Komlói Sándor 1920-2007. In: *Pécsi Szemle*. X. évf. 2007. 3. sz. 140.

2008

Deme Tamás: Komlói Sándor emlékezete (1920, Békéscsaba – 2007, Pécs). In: *Hetedhéthatár*. 12. évf. 2008. 1. sz. január. 23.

Hogyan neveljük szabad embereket? Emlékezés Komlói Sándorra (1920-2007). In: *Neveléstörténet*. 5. évf. 2008. 3-4. sz. 153-156.

Komlói Sándor dr. In: Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): *Pedagógiai Ki Kicsoda*. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997. 134.

2010

Sándor László: Komlói Sándor. In: Romváry Ferenc (főszerk.): *Pécs Lexikon*. I. kötet, Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft., Pécs, 2010. 414.

H 2717

Összeállította: Molnár-Kovács Zsófia

Szakmai életút-lapozgató II.

Komlói Sándor emlékkötet

A „*Szakmai életút-lapozgató*” sorozat második kötete Komlói Sándor emléke – tudományos és emberi nagysága, értékőrző és értékközvetítő szellemisége – előtt tiszteleg. Elkötelezett munkabírása, lelkiismeretes feladatvállalása, empatikus tanári attitűdje a kötetbe szerkesztett írásainak széleskörű tematikáján keresztül tükröződik. A Tanár Úr közel kétszáz tanulmány/szakcikk szerzőjeként, számos könyv írójaként és szerkesztőjeként terjedelmes szellemi örökséget hagyott az utókorra, amely a teljességre törekvő publikációs jegyzék közreadása és a róla megjelent írásművek felsorolása révén az Olvasó előtt is feltárul.